

مزدوری در نظام حقوق بین الملل

سیدعلی هنجانی *

علی نواری **

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۵/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۲/۱۰

چکیده

یکی از مسائل مطروحه در حوزه‌ی حقوق مناصمات مسلحانه، کاربرد مزدور توسط طرفین درگیر در مناصمه است. کنکاش در سیر اوضاع و احوال عالم، ما را به این نکته رهنمون می‌شود که پدیده‌ی مزدوری از گذشته‌های بسیار دور مطرح بوده است. اگرچه استفاده و استخدام مزدور تا مدت‌ها امری معمول و متداول تلقی می‌شده است، لیکن عملکرد مزدوران بالاخص در قاره‌ی آفریقا در دوران استعمارزدایی، رویکرد بین‌المللی نسبت به پدیده‌ی مزدوری را، تغییر داد. مجمع عمومی و شورای امنیت ملل متحد با توجه به خطراتی که از اقدامات مزدوران حاصل شده بود، قطع‌نامه‌هایی را علیه پدیده‌ی مزدوری تصویب نمودند. دولت‌ها هم در عرصه‌ی جامعه‌ی بین‌المللی یک کنوانسیون منطقه‌ای و یک کنوانسیون جهانی در زمینه‌ی مقابله با این پدیده، تصویب نموده‌اند. حقوق بین‌الملل بشردوستانه نیز، در این زمینه صرفاً تماشایی محض نبوده و هرچند بسیار مختصر، به وضع قاعده در این زمینه پرداخته است. به موازات این اقدامات، برخی از دولت‌ها نیز در نظام حقوق داخلی خود، مقرراتی را در ارتباط با مزدوری، تدوین نموده‌اند. با این همه، در ارتباط با پدیده‌ی مزدوری در نظام حقوق بین‌الملل، به نظر می‌رسد قواعد موجود چندان مورد استقبال دولت‌ها قرار نگرفته است. به همین دلیل و با

---

* دانشیار و عضو هیأت علمی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول).

ahanjani34@yahoo.com

** دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل عمومی دانشگاه علامه طباطبائی.

ali.navari@gmail.com

توجه به ظهور شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی، تدوین اسناد جدید و جامع در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد.

کلیدواژه‌گان: مزدور، مخاصمات مسلحانه، پدیده‌ی مزدوری، حقوق بین‌الملل، کنوانسیون.

مقدمه

از زمانی که بشر خود را به یاد دارد، صحنه‌ی گیتی عرصه‌ی درگیری، نزاع، کشمکش و مخاصمه بوده و جنگ جزء جدانشدنی زندگی انسان‌ها بوده است. اگرچه رشد روزافزون مفاهیم اخلاقی رفته‌رفته باعث شد بشر با تدوین قواعدی دامنه‌ی توسل به زور را بسیار مضیق و توسل به زور را، برخلاف اصل حاکم در حقوق بین‌الملل کلاسیک، به یک استثنا تبدیل کند، نظام بین‌المللی هم‌چنان در گرداب جنگ و مخاصمه گرفتار است. در حقوق بین‌الملل معاصر، که توسل به زور در هیأت و سیمای یک استثنا جلوه‌گر شده است، جنگ هم‌چنان در صحنه‌ی بین‌المللی بدون وقفه جریان دارد و جهان فارغ از جنگ هم‌چنان یک رؤیاست. صرف‌نظر از بررسی مشروعیت یا عدم مشروعیت بروز یک مخاصمه‌ی مسلحانه، اعم از بین‌المللی یا غیربین‌المللی، واقعیت این است که آغاز اغلب درگیری‌ها و مخاصمات، وابسته به نیروی نظامی است. به عبارت دیگر، نیروی نظامی رکن اصلی مخاصمات مسلحانه تلقی می‌شود. یکی از مسائلی که درباره‌ی ماهیت نیروهای نظامی طرفین درگیر در مخاصمه مطرح می‌شود، موضوع استفاده از مزدور در یک مخاصمه است. به طور سنتی، نیروی نظامی یک دولت از افراد و نیروهای جنگی تبعه و غیربیبگانه‌ی آن کشور، که مظهر وطن‌پرستی و وفاداری به میهن هستند، تشکیل می‌شود. اما استفاده از مزدور در بدنه‌ی نیروهای نظامی یک دولت از جهات متعددی برای آن دولت حائز اهمیت است. از یک سو، دولت با به‌کارگیری مزدوران ورزیده و متبحر در امور نظامی مشکل کمبود نیروهای نظامی خود را برطرف می‌کند و احتمال پیروزی خود در نبرد را افزایش می‌دهد، و از دیگر سو، با جایگزین کردن مزدوران به‌جای نیروهای نظامی ملی، شمار تلفات ارتش خود را کاهش می‌دهد. دولت در استفاده از مزدور در صحنه‌ی نبرد ممکن است آن قدر افراط کند که

بخش عمده‌ی اعمال نظامی را به مزدوران برون‌سپاری^۱ کند و خود صرفاً اداره‌کننده و تماشاگر صحنه‌ی نبرد باشد. بنابر این، می‌توان این پرسش‌ها را مطرح کرد که آیا دولت‌ها می‌توانند از نیروی نظامی بیگانه (یا مزدور) در مخاصمات مسلحانه بهره‌مند شوند؟ به بیان دیگر، آیا موازین حقوق بین‌الملل معاصر استخدام و استفاده از مزدور توسط دولت‌ها را مجاز و مشروع قلمداد می‌کند؟ و بالاخره این که رژیم حقوقی حاکم بر پدیده‌ی مزدوری، در فضای آکنده از حق و تکلیف حقوق بین‌الملل، به چه صورتی تنظیم شده است؟^۲

گفتار اول: مفهوم و پیشینه‌ی مزدوری

لازمه‌ی تحقیق و تتبع در هر زمینه‌ی علمی شناخت دقیق مفاهیم و غور و تفحص در ابعاد و زوایای تاریخی موضوعی است که مورد مطالعه قرار می‌گیرد. در این گفتار، ابتدا مفهوم لغوی مزدور، و سپس ظهور، تغییرات و تحولات پدیده‌ی مزدوری بحث و بررسی شده است.

بند اول: واژه‌شناسی

از لحاظ واژه‌شناسی، واژه‌ی مزدور در زبان فارسی، در *لغتنامه‌ی دهخدا*، این‌گونه معنی شده است: «مزدور مرکب است از "مزد" به معنای اجرت و "ور" به معنای خداوند یا صاحب، و عمل مزدوری به معنای مزدگیری در برابر انجام کاری می‌باشد». در ادبیات انگلیسی برای مزدور واژه‌ی Mercenary به کار می‌رود که برگرفته از واژه‌ی لاتین Mercenarius است و برای مزدوری واژه‌ی Mercenarism به کار می‌رود. در فرهنگ حقوقی بلک، مزدور این‌گونه تعریف شده است: «سربازی حرفه‌ای که توسط شخصی غیر از دولت خودش برای مبارزه در یک کشور خارجی استخدام می‌شود».^۳ در فرهنگ حقوقی آکسفورد، مزدور این‌گونه تعریف شده است: «شخصی که برای مبارزه در یک مخاصمه‌ی مسلحانه استخدام می‌شود و نه تبعه‌ی یکی از

^۱ Outsourcing

^۲ در این مقاله صرفاً جنبه‌ی سنتی پدیده‌ی مزدوری و شخصیت حقیقی مزدور مورد بحث و بررسی است و به مسأله‌ی شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی (PSCs و PMCs) پرداخته نمی‌شود- مگر بنا به ضرورت.

^۳ Black's Law Dictionary, G.A. Bryan (ed.), 8th ed., 2004, West Publishing Co., p. 1007.

طرفین مخاصمه است و نه عضوی از نیروهای مسلح آنان»^۱. دانشنامه‌ی بریتانیکا مزدور را چنین تعریف کرده است: «شخصی که صرفاً به انگیزه‌ی منفعت شخصی خدمات یا اعمالی را انجام می‌دهد ...، به ویژه سربازی که خودش را در هر ارتشی که ممکن است آن را اجاره کرده باشد، برای خدمت به آن ارتش در اختیار قرار می‌دهد»^۲. البته، در ادبیات انگلیسی از برخی اصطلاحات نیز برای مزدور استفاده می‌شود^۳. در زبان فرانسوی هم واژه‌های Mercenaire برای مزدور و Mercenariat برای مزدوری به کار می‌رود. در فرهنگ لاروس، مزدور به کسی گفته می‌شود که قصدی جز تحصیل منافع مادی ندارد^۴.

بند دوم: پدیده‌ی مزدوری در فراز و فرود تاریخ

استفاده از نیروی نظامی بیگانه در جنگ‌ها قدمتی برابر با تاریخ خود جنگ دارد. تاریخ حقوق مخاصمات نشان می‌دهد فراخواندن بیگانه به مقاصد نظامی مدت‌ها روشی معمول و کاملاً مقبول بوده و تا زمانی که بیداری و تحکیم احساسات ملی آن را متروک گردانیده، ادامه داشته است^۵. اگرچه در ابتدا به افراد بیگانه‌ای که در ارتش سایر دولت‌ها خدمت می‌کردند مزدور نمی‌گفتند، اما تاریخ گواه آن است که استفاده از این بیگانگان از عهد عتیق متداول بوده است^۶. استفاده از نیروهای بیگانه توسط شول ژی^۷ پادشاه دوم سلسله‌ی سوم آور، از موارد بسیار قدیمی کاربرد مزدور در نبردها بوده است^۸. در مصر باستان، به دلیل این که اشراف و کاهنان قدرت

^۱. Oxford Dictionary of Law, M.A. Elizabeth and L. Jonathan (eds.), Oxford University Press, 2006, p. 340.

^۲. Encyclopaedia Britannica, 1955 ed., Vol. 15, p.264.

^۳. Dogs of War _ Sword Seller

^۴. Larousse Dictionnaire, Mercenaire: "qui est inspiré par la seule considération du gain", at: <http://www.larousse.com/en/dictionaries/french/Mercenaire>.

^۵. کراری، «مزدوری»، ترجمه علی هنجینی، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۴۲، پاییز و زمستان ۱۳۸۴، ص ۲۴۱.

این مقاله ترجمه فصل سی‌وششم با عنوان «Le mercenariat» از مأخذ ذیل است:

Decaux, E. et Pellet, A., ed. Pedone, A. Droit international penal, CEDIN paris x, sous la direction de Hervé ASCENSIO, paris, 2000, pp. 467-475.

^۶. Morton, S. Jeffry and Presley, Jones, "The Legal Status of Mercenaries", Policy and Politics, Vol.3, No.4, 2002, p.625.

^۷. King Shoulogi of Ur

^۸. Singer, P.W., Corporate Warriors: The Rise of Privatized Military Industry, Cornell University Press, 2008, p. 20.

روزافزونی داشتند، فرعون‌های مصر ناگزیر بودند حمایت بازرگانان و مزدوران را به خود جلب کنند. رامسس دوم^۱ ارتشی را رهبری می‌کرد که شامل مزدوران نومیدیا^۲ از منطقه‌ی جنوب آفریقا بود و این مزدوران در نبرد کادش با پادشاه حتی‌ها (ختوشلش سوم)، در سال ۱۲۸۸ ق.م، در کنار رود اورونتس (رودی در سوریه که امروزه به آن نهرالعاصی می‌گویند)، مورد استفاده قرار گرفتند^۳. علاوه بر این، مصریان از مزدوران لیبیایی نیز بسیار استفاده می‌کردند^۴. بسیاری از دولت‌شهرهای یونان باستان، از جمله اسپارت، برای پاس‌داری از خود متکی به مزدوران، به عنوان نیروی کمکی، بودند، و یک‌سوم ارتش اسکندر در زمان حمله به ایران، در سال ۳۳۴ ق.م، از مزدوران تشکیل شده بود^۵. رومیان از ملل خارجه سربازانی موسوم به قشون معاون استخدام می‌کردند، همچون تیراندازان جزیره‌ی کرت و ساکنین جزیره‌ی بالئار^۶. اکثر سواره‌نظام ژولیوس سزار^۷، امپراتور روم، نیز مزدور بودند. حتی امپراتوری روم در اوج قدرت خود به استفاده از سربازان

^۱ فراعنه‌ی سلسله‌ی نوزدهم در مصر پادشاهانی بسیار مقتدر و جنگجویانی مخوف داشتند. در میان آن‌ها، رامسس دوم (Ramses II)، که از همه معروف‌تر است، قلمرو مصر را از جانب آسیا وسعت داد و حکومت خود را بر فلسطین مستقر کرد و سپس با حتی‌ها (Hittets) در ناحیه‌ی کادش بر سر تصرفات شام مدت بیست سال جنگید. سرانجام پیمان صلحی بین او و ختوشلش سوم منعقد شد که شرح این نبرد و متن این پیمان در دیوارهای معبد آمون، در کرنک، نقل شده است. رک. ممتحن، حسینعلی، کلیات تاریخ عمومی، جلد اول، انتشارات دانشگاه ملی ایران، چاپ دوم، ۱۳۵۵، ص ۱۴۰.

^۲ Numidian

^۳ Govern, Kevin.H. and Bales, Eric.C., "Taking Shots at Private Military Firms: International Law Misses Its Mark (Again)", Fordham International Law Journal, Vol. 32, Issue.1, p. 59.

^۴ Botha, Christo, "From Mercenaries to Private Military Companies: The Collaps of African State and Outsourcing State Security", South African Yearbook of International Law, Vol. 24, 1999, p. 135.

^۵ Ibid.

به باور بعضی از پژوهش‌گران، اسکندر پس از تجهیز سپاهیان خود به انتقام آتش‌زدن شهر آتن به دست خشایار شاه به سوی ایران حرکت کرد. سپاهی که اسکندر به آسیا فرستاد (۳۳۴ ق.م.) چندان بزرگ نبود و حدوداً شامل ۳۰ هزار پیاده‌نظام، ۵ هزار سواره‌نظام و ۱۶۰ کشتی بود. رک. ممتحن، پیشین، ص ۳۱۷؛ و دیاکونوف، میخائیل. م، اشکانیان، ترجمه کریم کشاورز، تهران: انتشارات پیام، ۱۳۷۸، ص ۱۷۶.

^۶ ماله، آلبر، و ایزاک، ژول، تاریخ رم، ترجمه غلامحسین زیرک‌زاده، تهران: انتشارات علمی، ۱۳۶۲، ص ۵۲.

^۷ در سال ۸۹ ق.م، در جنگ بین ایتالیا و روم که به جنگ متحدین یا جنگ اجتماعی مشهور است، سیلا (Sylla) در روم به قدرت رسید؛ پس از مرگ او سه تن در روم به رقابت برخاستند: پمپه (Pompée)، کراسوس (Crassus) و ژولیوس سزار (Julius Cesar) که بعداً به تشکیل نخستین حکومت سه نفری مبادرت نمودند. رک. ممتحن، پیشین، ص ۳۶۲.

خارجی استخدام شده ادامه داد و این کار سبب شده بود که لژیون‌های آن بیشتر آلمانی باشند تا رومی^۱. آگاتوکلس، پادشاه خودکامه‌ی سراقیوز (شهری در جزیره‌ی سیسیل)، نیز مزدورانی را استخدام کرده بود که در سال ۲۷۰ ق.م. در نبرد با هیرون شکست خوردند^۲. باسیلیوس دوم، امپراتور روم شرقی نیز در ارتش خود از مزدوران استفاده کرده بود. پادشاهان ایران نیز، به ویژه در دوران هخامنشی، از مزدوران یونانی و فنیقی در ارتش‌های خود استفاده می‌کردند^۳. مستندات تاریخی نشان می‌دهد که ارتش کارتاژ نیز تعداد زیادی مزدور به خدمت گرفته بود^۴ و حدود نیمی از ارتش ویلیام فاتح^۵ در قرن یازدهم را مزدوران تشکیل می‌دادند. در قرن دوازدهم، پادشاه انگلستان روشی را ابداع کرد که براساس آن به افراد اجازه می‌داد با پرداخت هزینه‌ی اجاره‌ی مزدوران به حکومت، خود را از تعهد نظامی در قبال دولت بری نمایند^۶. تاریخ‌نگاران بر این نکته توافق دارند که نظام فئودالیسم و محدودیت‌های آن در عملیات نظامی عامل عمده‌ی در تمایل پادشاهان به استفاده از مزدور بوده است. یک نمونه‌ی مهم آن، محدودیت‌های وضع شده برای شوالیه‌ها^۷ بود که بنا به آن شوالیه‌ها صرفاً مبارزان تدافعی بودند و در زمان

^۱ Singer, op. cit., p. 21.

^۲ آگاتوکلس پادشاه مستبد سراقیوز بود که مزدورانی تحت عنوان «Mamertines» را استخدام کرده بود. این مزدوران در سال ۲۷۰ ق.م. با هیرون وارد جنگ شدند و شکست خوردند که در نتیجه، هیرون پادشاه سراقیوز شد.

^۳ از زمان داریوش دوم، ارتش هخامنشی، اجیران یونانی را به کار می‌برده است. همچنین در نیروی دریایی نیز، در ارتش‌های هخامنشی در مواقع لزوم از فنیقی‌ها و یونانی‌های آسیای صغیر و جزیره‌ی قبرس، استفاده می‌شده است. رک. پیرنیا، حسن، ایران باستان، جلد دوم، تهران: انتشارات دنیای کتاب، ۱۳۷۰، ص ۱۴۸؛ و پیرنیا، حسن، و اقبال. عباس، تاریخ ایران از آغاز تا انقراض قاجار، تهران: انتشارات کتابفروشی خیام، چاپ چهارم، ۱۳۶۴، ص ۱۲۱.

^۴ Kwakwa, Edward, "The Current Status of Mercenaries in the Law of Armed Conflict", Hastings International and Comparative Law Review, Vol. 14, Issue. 1, p. 75.

^۵ William the Conqueror (En) _ guillaume le conquérant (Fr).

ویلیام اول، معروف به ویلیام فاتح، نخستین پادشاه اهل نورماندی بود که در سال ۱۰۶۶، با پیروزی در جنگ هاستینگز (در جنوب انگلستان) در برابر انگلوساکسون‌ها، به پادشاهی هارولد گادوینسون در انگلستان، خاتمه داد. در نبرد هاستینگز که در ۱۴ کتبر ۱۰۶۶ رخ داد، سپاه ویلیام از نورمن‌ها، برتون‌ها، فلاندرها و دیگر مزدوران، تشکیل شده بود.

^۶ Morton, and Presley, op. cit., p. 625.

^۷ «شوالیه» برگرفته از واژه‌ی فرانسوی Chevalier به معنای اسب‌سوار است و در انگلیسی از واژه‌ی Knight برای آن استفاده می‌شود و از درجه‌های تشریفاتی قرون وسطا در اروپا بوده که به نجیب‌زادگان اعطا می‌شده است.

محدودی می‌توانستند به مبارزه بپردازند. شوالیه‌ها، تعهدی برای جنگ خارج از قلمرو سرزمینی نداشتند^۱ و در نتیجه پادشاهان برای آغاز نبردهای خارج از قلمرو خود محدودیت داشتند و محتاج مزدوران بودند. در خلال پیروزی نورمن‌ها و در دوران رنسانس، در دولت‌شهرهای ایتالیا، مزدوران بسیار مورد اعتماد بودند.^۲ در قرن شانزدهم، سوئیس به جمع‌آوری واحدهای یکپارچه‌ی نظامی و جنگجویان انفرادی (مزدوران) پرداخت، به طوری که پاپ ژولیوس دوم در آن زمان گاردی از واحدهای نظامی سوئیس را به خدمت گرفت.^۳ کشور فرانسه در تمام ادوار تاریخ خود به صورت‌های گوناگون خدمت داوطلبان بیگانه را پذیرفته است.^۴ لوئی چهاردهم، استخدام بیگانگان در ارتش خود را سازمان‌دهی کرد و حتی چندین هنگ مرکب از آنان تشکیل داد. در بین سپاهیان ناپلئون نیز هنگ‌هایی مرکب از اتباع تمام کشورهای اروپایی دیده می‌شد.^۵ در قرن‌های هفدهم و هجدهم، استفاده از مزدور به سطح بی‌سابقه‌ای افزایش یافت، به طوری که در جنگ‌های استقلال ایالات متحده تعداد زیادی از مزدوران آلمانی توسط طرفین (آمریکا و بریتانیا) به خدمت گرفته شدند. تمرکز قدرت و توسعه‌ی دولت‌های ناشی از آن، و نیاز به توسعه‌ی ارتش و استخدام روبه فزونی ارتش‌های بزرگ برای حمایت از دولت، نیاز به مزدوران را برجسته نموده بود. همان‌گونه که ارتش‌ها به لحاظ ابعاد گسترش پیدا کردند، تعداد و سهم مزدوران در این ارتش‌ها روبه فزونی نهاد. مزدوران از طیف‌های گوناگونی از افراد تابع کشورهای اروپایی مانند هلند، فرانسه، آلمان، اسکاتلند، ایرلند، سوئیس، اتریش، روسیه و ایتالیا به استخدام ارتش‌های دیگر درمی‌آمدند. در جدول زیر، وضعیت استفاده از مزدور در قرن هجدهم در ارتش‌های دولت‌های قدرتمند ذکر شده است^۶:

^۱ Morton, and Presley, op. cit., p. 625.

^۲ Millard, Todd S., "Overcoming Post-Colonial Myopia: A Call To Recognize and Regulate Private Military Companies", 176 Military Law Review, Vol. 1, 2003, p. 2.

^۳ Govern, and Bales, op. cit., p. 60.

^۴ روسو، شارل، حقوق مخاصمات مسلحانه، ترجمه علی هنجنی، جلد اول، تهران: دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی، ۱۳۶۹، ص ۸۴.

^۵ همان، ص ۸۵.

^۶ Sources: Rosiniski, Herbert., "The German Army", Infantry Journal, 1994, p. 20; Childs, John., Armies and Warfare in Europe 1648-1789, Manchester University Press, 1982, pp. 42

نام دولت	سال میلادی	درصد مزدوران موجود در ارتش
پروس	۱۷۱۳-۱۷۴۰	٪۳۴
	۱۷۴۳	٪۶۶
	۱۷۶۸	٪۵۶
	۱۷۸۶	٪۵۰
بریتانیا	۱۶۹۵	٪۲۴
	۱۷۰۱	٪۵۴
	۱۷۶۰	٪۳۸
	۱۷۷۸	٪۳۲
فرانسه	۱۷۶۳-۱۷۵۶	٪۲۵
	۱۷۸۹	٪۲۲
اسپانیا	۱۷۵۱	٪۲۵
	۱۷۹۹	٪۱۴

با وجود این، نکته‌ای که باید به آن توجه نمود این است که در پاره‌ای از موارد، مفهوم مزدور در این دوران تاریخی با مفهوم آن در حقوق بین‌الملل قراردادی معاصر تفاوت دارد. برای مثال، نمی‌توان برده‌ها یا افراد بیگانه‌ای را که به اجبار در نیروهای نظامی دول متحد این دوران یا ممالک تحت حمایت برخی پادشاهی‌ها به جنگ مشغول بودند یا افرادی را که به صورت داوطلبانه و با مقاصد سیاسی در یک جنگ شرکت می‌کردند مزدور به معنای امروزی آن تلقی نمود. بنابر این، به نظر می‌رسد ارائه‌ی آماری کاملاً دقیق از تعداد مزدورانی که در ارتش‌های مختلف خدمت کردند امکان‌پذیر نباشد.

در قرن نوزدهم، استفاده از مزدور توسط دولت‌ها رو به کاهش نهاد؛ اما از اواسط قرن بیستم دوباره شاهد فعالیت مزدوران در عرصه‌ی جامعه‌ی بین‌المللی هستیم. از ابتدای دهه‌ی ۱۹۶۰ تا سال ۱۹۹۰، استفاده از مزدور در موارد متعدد بروز مخاصمات مسلحانه در اکثر مناطق جهان، به ویژه در قاره‌ی آفریقا، رونق فراوان یافت. مداخله‌ی مزدوران در کنگو یکی از مهم‌ترین این موارد است. مدتی کوتاه پس از اعلام استقلال کنگو در سال ۱۹۶۰، این کشور درگیر مخاصمه‌ای

and 47-48, Bayley, Charles, C., *Mercenaries for the Crimea: The German, Swiss and Italian Legions in British Service*, McGill University Press, 1977, p. 85.

داخلی شد و پس از مدتی استان کاتانگا که سرشار از منابع غنی معدنی بود از آن جدا گردید.^۱ جدایی‌طلبان کاتانگا برای مقابله با دولت کنگو مبادرت به استخدام مزدوران به رهبری موسی چمبه^۲ کردند. عموم این مزدوران استخدام شده، بلژیکی بودند اما از سایر کشورهای اروپایی و آفریقای جنوبی و رودزیا نیز در بین آنها حضور داشت.^۳ همچنین موبوتو سبسه سکو^۴، پس از به قدرت رسیدن با کمک گرفتن از مزدوران در سال ۱۹۶۶ توانست از تلاش برای کودتا علیه خود جلوگیری کند. در سال‌های ۱۹۷۵ و ۱۹۷۶، مزدوران در مخاصمه‌ی داخلی بین جبهه‌ی آزادی‌بخش ملی آنگولا^۵ و جنبش مردمی برای آزادی آنگولا^۶ در آنگولا به ایفای نقش پرداختند.^۷ در تلاشی دیگر، مزدوران در کودتایی در سال ۱۹۷۷ در بنین مداخله نمودند.^۸ مورد دیگر مداخله‌ی مزدوران در سال ۱۹۸۱ در سیشل اتفاق افتاد که البته موفق به انجام کودتا نشدند.^۹ در اواخر دهه‌ی ۱۹۷۰ و همچنین در سال ۱۹۹۵ نیز در کومور شاهد استفاده از مزدور

^۱ برای مطالعه‌ی بیشتر در زمینه‌ی حوادث پس از استقلال کنگو رک.

Hempstone, Smith., *Rebels, Dividends and Mercenaries: The Katanga Story*, New York, Praeger, 1962.

^۲ Moise Tshombe

^۳ مزدوران استخدام شده در کاتانگا موجب اختلال در عملیات صلح ملل متحد در کنگو (ONUC) شدند و در آگوست ۱۹۶۲ عملیاتی برای دستگیری آنها آغاز شد و ۳۳۸ نفر از آنان دستگیر گردیدند. برای مطالعه بیشتر رک. Lavever, Ernest W. *Uncertain Mandate: Politics of the UN Congo Operation*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1967.

^۴ Mobutu Sese Seko

^۵ FNLA

^۶ MPLA

^۷ یک سرباز چتر باز به نام Costas Georgion برای کمک به FNLA انتخاب شد و در قالب آگهی در روزنامه تعدادی مزدور از انگلیس استخدام شدند. این مزدوران تا ۱۷ فوریه ۱۹۷۶ عملیات انجام می‌دادند و ۱۳ نفر از آنها (با تابعیت‌های انگلیسی، آمریکایی و آرژانتینی) توسط «جنبش مردمی برای آزادی آنگولا» دستگیر و محاکمه شدند و به شدت با آنها برخورد شد.

^۸ این گروه از مزدوران را فردی به نام Bob Denard رهبری می‌نمود. این مزدوران با حمله‌ی شدید نیروهای دولتی مواجه شدند و شکست خوردند.

^۹ فردی به نام Mike Hoare که در جریان عملیات مزدوری در کنگو دستگیر شده بود، پس از آزادی، رهبری این کودتا را در دست گرفت. این مزدوران در قالب یک گروه راگی که سلاح‌های خود را درون هدایای کریسمس برای کودکان محلی مخفی کرده بودند، قصد ورود به این کشور را داشتند که در فرودگاه سلاح‌های آنها کشف شد و سپس در جریان یک هواپیماری به آفریقای جنوبی گریختند.

بوده‌ایم. مزدوران به ایفای نقش خود در دوران معاصر نیز ادامه داده‌اند. در جنگ ویتنام از دهه ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۰، جنگ‌های بالکان در دهه‌ی ۱۹۹۰، سیرالئون^۱ در سال‌های ۱۹۹۵ تا ۱۹۹۸ و تلاش برای کودتا در گینه^۲ در آگوست سال ۲۰۰۴ نیز شاهد به‌کارگیری مزدور بوده‌ایم^۳. پایان جنگ سرد، برای رشد و توسعه‌ی مزدوری به عنوان یک کاتالیزور عمل کرد. می‌توان گفت به چند دلیل عمده پدیده‌ی مزدوری پس از پایان جنگ سرد تقویت گردید: اول مخاصمات غیربین‌المللی و نبرد برای استقلال با زوال بسیاری از نظامیان همراه شده و استفاده از مزدور در مخاصمات برای ثبات رژیم‌ها به یک الزام تبدیل شده بود. دوم کاهش جهانی در تعداد افراد نظامی در قدرت‌های بزرگ منجر به کاهش قابل توجه نیروهایی بود که در عرصه‌ی بین‌المللی به مخاصمه می‌پرداختند. سوم عدم تمایل دول غربی به مداخله در مخاصمات جهان سوم، که در پی مشکلات مداخله‌ی بشردوستانه در سومالی آشکار شد. در حقیقت فقدان کمک‌های دول غربی باعث شد دول آفریقایی تحت فشار، از مزدور استفاده نمایند. حتی دولی که تمایل داشتند در مخاصماتی که در آفریقا در جریان بود مداخله نمایند به‌جای سربازان خودی، از مزدوران کمک می‌گرفتند. چهارم مسأله‌ی جهانی شدن که به منظور توسعه‌ی استخراج منابع ملی مثل نفت در نیجریه و الماس در سیرالئون، دولت‌ها از شرکت‌های چند ملیتی کمک می‌گرفتند و شرکت‌های مذکور نیز برای حمایت از پرسنل، تجهیزات و سرمایه و همچنین تأمین امنیت منابع ملی تحت امانت آن‌ها از مزدوران کمک می‌گرفتند^۴. در دوران معاصر، شاهد ظهور شکل جدیدی از فعالیت مزدوران در قالب شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی هستیم که نمونه‌ی

^۱ در سیرالئون، دولت این کشور برای مقابله با شورشیان موسوم به «جبهه‌ی متحد انقلابی» از مزدوران در قالب دو شرکت نظامی خصوصی (Sandline- Executive Outcomes) کمک گرفت.

^۲ در گینه، مزدوران به رهبری Simon Mann قصد سرنگونی دولت گینه و به قدرت رساندن Severo Moto را داشتند.

^۳ علاوه بر قاره‌ی آفریقا، مزدوران در مناطق دیگری از جهان از جمله در آمریکای لاتین (نیکاراگوئه و کلمبیا) هم حضور داشته‌اند.

^۴ Morton, and Presley, op. cit., p. 627.

بارز آن را می‌توان در عراق و افغانستان مشاهده نمود. جدیدترین نمونه‌ی استفاده از مزدوران را می‌توان در حوادث داخلی اخیر در لیبی مشاهده کرد.^۱

گفتار دوم: رژیم حقوقی حاکم بر مزدوری

قبل از بررسی رژیم حقوقی حاکم بر مزدوری، لازم است لزوم قاعده‌مند کردن فعالیت مزدوران توجیه شود. رژیم حقوقی حاکم بر مزدوری شامل اسناد متعددی از جمله یک معاهده‌ی منطقه‌ای، یک کنوانسیون ملل متحد، قطع‌نامه‌های مجمع عمومی و شورای امنیت ملل متحد، بیانیه‌ها و اعلامیه‌هاست. جامعه‌ی بین‌المللی سعی داشته است در برابر پدیده‌ی خطرناک مزدوری واکنش نشان دهد زیرا این پدیده باعث مشکلات حقوقی متعددی می‌شود. برای نمونه مشارکت مزدور در مخاصمه ممکن است منجر به نقض حقوق بی‌طرفی^۲ شود.^۳ همچنین پدیده‌ی مزدوری نیازمند جرم‌انگاری و تعقیب در سطح بین‌المللی است و باید تابع مقررات بین‌المللی باشد.^۴ از سوی دیگر مزدوری در مواردی دارای آثار و تبعاتی همچون بی‌ثبات کردن دولت‌ها، گسترش تروریسم و قاچاق تسلیحات می‌باشد. با توجه به این که مزدوران چندان قابل کنترل و پاسخ‌گوی اعمال خود نیستند، این مسأله نظم جهانی را دچار اختلال می‌نماید و در مواردی می‌تواند تبدیل به تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی گردد. با توجه به مطالب بالا، تدوین یک رژیم حقوقی جامع حاکم بر مزدوری در حوزه‌ی حقوق مخاصمات مسلحانه، ضروری به نظر می‌رسد. بنابر این،

۱. معمر قذافی برای حفظ رژیم خود در برابر شورشیان از مزدوران مسلح آفریقایی کمک می‌گرفت. او همچنین از مزدوران بلاروسی برای مشاوره و آرایش نظامی کمک می‌گرفت و مبلغی معادل ۱۹۰۰ پوند در ماه به آنان می‌پرداخت. دولت لیبی در حالی مبادرت به استفاده از مزدوران نمود که هم عضو کنوانسیون ۱۹۸۹ ملل متحد و هم عضو کنوانسیون آفریقایی در زمینه‌ی مزدوری بود و هم آقای نجات الحجاجی، اهل لیبی، عضو گروه تدوین‌کننده‌ی پیش‌نویس کنوانسیون جدید ملل متحد در زمینه‌ی استفاده از مزدوران بود.

۲. بر مبنای اصل بی‌طرفی، که در خلال قرن هجدهم مورد توجه قرار گرفت، یک دولت بی‌طرف نمی‌تواند مرتکب هیچ‌گونه عملی به نفع یکی از طرفین مخاصمه شود. دولت بی‌طرف باید از استفاده‌ی سایر دولت‌ها از سرزمین یا منابع آن دولت برای ضربه‌زدن به طرفین درگیر در مخاصمه، جلوگیری نماید.

۳. Francois, J., "Mercenaries: Diagnosis Before Prescription", Netherlands Hampson, ۲. Yearbook of International Law, Vol. 22, 1991, p. 3.

۴. Cesner, Jr., Robert, E., and John W. Brant, "Law of the Mercenary: An International Dilemma", Capital University Law Review, Vol. 6, Issue. 3, 1976-1977, p. 341.

در این گفتار ابتدا به بررسی اسناد و معاهدات بین‌المللی مرتبط با مسأله‌ی مزدوری پرداخته می‌شود تا تلاش‌های جامعه‌ی بین‌المللی در راستای تنظیم رژیم حقوقی مرتبط با مزدوری منعکس گردد. علاوه بر این، سعی می‌شود به بررسی تعاریف و ضوابط شناخت مزدور در اسناد بین‌المللی پرداخته شود و در خاتمه مسأله‌ی جرم‌انگاری پدیده‌ی مزدوری و تعقیب و مجازات مزدور نیز به طور اجمالی بررسی گردد.

بند اول: اسناد بین‌المللی مرتبط با مزدوری

مزدوران مدت مدیدی است که به عنوان دغدغه‌ی حقوق‌دانان بین‌المللی مطرح بوده و هستند. تئوریسین‌های جنگ عادلانه به دلیل نادیده گرفتن عدالت از جانب مزدوران با سوءظن به آن‌ها نگاه می‌کردند. در اعلامیه‌ی استقلال ایالات متحده‌ی آمریکا در سال ۱۷۷۶ مزدوری مورد اعتراض قرار گرفته بود^۱ و دو دهه بعد در معاهده‌ی «جی» که در ۱۹ نوامبر سال ۱۷۹۴ منعقد گردید ایالات متحده و بریتانیا توافق نمودند اتباع و شهروندان آن‌ها نباید در مخاصمات دشمنان این دو دولت خدمت نمایند.^۲ در قرن هجدهم، و با تأسیس اصل بی‌طرفی، مسأله‌ی مزدوری با این پدیده ارتباط پیدا نمود.

الف) کنوانسیون پنجم لاهه^۳:

کنوانسیون پنجم لاهه مبین نخستین تلاش برای تدوین حقوق بین‌الملل عرفی در زمینه‌ی استفاده از مزدور است. این کنوانسیون که در پی تبیین حقوق و تکالیف دول بی‌طرف در قبال دول متخاصم در خلال مخاصمه است به مسأله‌ی کاربرد نیروی داوطلب نیز می‌پردازد. این

^۱. United States Declaration of Independence: "He is at this time transporting large Armies of foreign Mercenaries to compleatthe works of death, desolation and tyranny, already begun with circumstances of Cruelty & perfidy scarcely paralleled in the most barbarous ages, and totallyunworthy of the Head of a civilized nation", available at: www.constitution.org/us_doi.pdf.

^۲. Jay Treaty (Treaty of Amity, Commerce, and Navigation, between His Britannic Majesty and the United States of America), Article 21, available at: http://avalon.law.yale.edu/18th_century/jay.asp.

^۳. Convention Respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land, Oct. 18, 1907, 36 Stat. 2310, T.S. No. 540 [Hague V].

کنوانسیون بین‌به‌کارگیری مؤثر داوطلبان توسط دولت در داخل سرزمین خود و اعمال شهروندانی که با رضایت خود به استخدام ارتش بیگانه درآمده‌اند تفکیک قائل شده است. به طور خاص، ماده ۴ این کنوانسیون دولت بی‌طرف را از تأسیس مراکز به‌کارگیری داوطلبان در داخل سرزمین خود و افزایش نیروهای مسلح به نفع یکی از طرفین درگیر در مخاصمه منع می‌نماید.^۱ از طرف دیگر، ماده ۶ صراحتاً اشاره می‌دارد لازم نیست یک دولت بی‌طرف اتباع خود یا اتباع بیگانه‌ی مقیم در سرزمین خود را از خروج از مرزها و پیوستن به ارتش یکی از دول متخاصم منع نماید. بر مبنای این کنوانسیون دول بی‌طرف از ایجاد مراکز به‌کارگیری نیروی داوطلب در خاک خود برای تأمین نیروی نظامی یکی از طرفین درگیر در مخاصمه منع شده‌اند، اما پدیده‌ی مزدوری غیرقانونی تلقی نشده است. بنابر این، اتباع یک کشور و حتی اتباع بیگانه‌ی دولت بی‌طرف می‌توانستند به عنوان مزدور استخدام شوند. در حقیقت کنوانسیون پنجم لاهه، در ارتباط با پدیده‌ی مزدوری، مسئولیت مستقیم دولت‌ها در قبال این پدیده را مورد توجه خود قرار داده است.^۲

ب) قطع‌نامه‌های مجمع عمومی و شورای امنیت ملل متحد^۳:

پس از تصویب منشور ملل متحد، مجمع عمومی ملل متحد و به ویژه نهادهای مرتبط با آن مانند کمیساریای عالی حقوق بشر به مسأله‌ی مزدوری توجه فراوان نموده‌اند. بالغ بر صد قطع‌نامه‌ی صادره از مجمع عمومی وجود دارد که پدیده‌ی مزدوری را مورد توجه قرار داده است. مجمع عمومی ملل متحد به اتفاق آرا قطع‌نامه‌ی ۲۱۳۱ مورخ ۲۱ دسامبر ۱۹۶۵ تحت عنوان «اعلامیه‌ی عدم پذیرش مداخله در امور داخلی دولت‌ها و حمایت از استقلال و حاکمیت دولت‌ها» را صادر نمود و به طور تلویحی دولت‌ها را از استخدام، سازمان‌دهی، تأمین مالی یا

^۱ ماده‌ی ۴ کنوانسیون پنجم لاهه: «تشکیل گروه‌های مبارز و تأسیس مراکز استخدام نیروهای داوطلب در منطقه‌ی بی‌طرف برای کمک به نیروهای متخاصم ممنوع است».

^۲ Convention Respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land, Oct. 18, 1907, Art.5.

^۳ علاوه بر مجمع عمومی و شورای امنیت ملل متحد، سازمان وحدت آفریقا (سلف اتحادیه‌ی آفریقای کنونی) نیز در سال ۱۹۶۷ در اجلاسی که در کینشازای کنگو برگزار شده بود در مورد مزدوران قطع‌نامه‌ای تصویب نمود. (AHG/Res. 49 (IV))

ارسال مزدور برای مداخله در امور داخلی کشور دیگر منع کرد.^۱ مجمع عمومی در قطع‌نامه‌ی ۲۶۲۵ مورخ ۲۰ دسامبر ۱۹۶۸ اعلام داشت «مزدوران خود جنایتکار و متمرّد از قانون هستند».^۲ در قطع‌نامه ۲۴۶۵ تلاش شده است استفاده از مزدور مخالف جنبش‌های آزادی‌بخش و استقلال ملی تلقی شود.^۳ این قطع‌نامه در پاراگراف ۸ خود از دولت‌ها می‌خواهد برای جلوگیری از این که شهروندان آن‌ها به عنوان مزدور خدمت نمایند قوانین لازم داخلی وضع کنند و استخدام، تأمین مالی و تعلیم مزدور را جرم‌انگاری کنند. در قطع‌نامه ۳۱۰۳ مورخ ۱۲ دسامبر ۱۹۷۳ مجمع عمومی دیگر بار پدیده‌ی مزدوری را در قالب دوران پس از استعمار مورد توجه قرار می‌دهد و در ماده ۵ خود استفاده از مزدور توسط رژیم‌های نژادپرست و استعماری را علیه جنبش‌های آزادی‌بخش ملی که برای آزادی و استقلال خود مبارزه می‌نمایند عملی کیفری تلقی می‌کند که باید مجازات گردد.^۴ در قطع‌نامه‌ی «تعریف تجاوز» ۳۳۱۴ مورخ ۱۴ دسامبر ۱۹۷۴ نیز در بند ۷ ماده ۳ اعزام دسته‌ها، نیروها، گروه‌های نامنظم یا مزدوران مسلح توسط یا از جانب یک دولت به منظور انجام عملیات مسلحانه علیه دولتی دیگر از مصادیق تجاوز تلقی شده است.^۵ مجمع عمومی ملل متحد در قطع‌نامه‌های متعدد و فراوان دیگری نیز به گونه‌ای پدیده‌ی مزدوری را مورد توجه قرار داده است.^۶ صدور قطع‌نامه‌های متعدد از سوی مجمع عمومی در زمینه‌ی مزدوری ناشی از فضای سیاسی استعمارزدایی و حق تعیین سرنوشت بوده و نشان از تهدیدی است که این پدیده برای جنبش‌های آزادی‌بخش داشته است.

^۱. G. A. Res. 2131, U.N. GAOR, 20th Sess., Supp. No. 14, at 11, U.N. Doc. A/6014 (Dec. 21, 1965).

^۲. کراری، پیشین، ص ۲۴۳.

^۳. G.A. Res. 2465, U.N. GAOR, 23d Sess., Supp. No. 18, at 4, U.N. Doc. A/7218 (Dec. 20, 1968).

^۴. G.A. Res. 3103, U.N. GAOR, 28th Sess., Supp. No. 30, at 142, U.N. Doc. A/9030 (Dec. 12, 1973).

^۵. G.A. Res. 3314, U.N. GAOR, 29th Sess., Supp. No. 31, U.N. Doc. A/9631 (Dec. 14, 1974).

^۶. G.A. Res. 1599 (April, 15, 1961), 2395 (November, 29, 1968), 2548 (December, 11, 1969), 2708 (December, 14, 1970), 31/146 and 31/154 (December, 20, 1976), 32/14 (November, 7, 1977), 34/140 (December, 14, 1979), 35/48 (December, 10, 1980) and....

شورای امنیت به پدیده‌ی مزدوری صرفاً در قالب تهدیدی که علیه صلح و امنیت بین‌المللی ایجاد می‌نماید پرداخته است. دلیل این امر نیز آشکار است: تمرکز شورای امنیت با توجه به ماده ۲۴ منشور ملل متحد بر مسأله‌ی حفظ صلح و امنیت بین‌المللی است. چهار مجموعه از قطع‌نامه‌های شورای امنیت به مسأله‌ی مزدوری توجه کرده‌اند:

● **مجموعه‌ی اول:** دهه‌ی ۱۹۶۰ در کنگو؛ شورا در این قطع‌نامه‌ها خواستار حذف مزدوران از درگیری‌های کنگو در خلال مأموریت حفظ صلح (ONUC) بین سال‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۶۴ می‌شود (قطع‌نامه ۱۶۱ مورخ ۲۱ فوریه ۱۹۶۱/ قطع‌نامه‌ی ۱۶۹ مورخ ۲۴ نوامبر ۱۹۶۱). در سال ۱۹۶۴ شورای امنیت خواستار حذف مزدوری به عنوان یک «مسأله‌ی حیاتی» شد^۱ (قطع‌نامه ۱۹۹ مورخ ۳۰ دسامبر ۱۹۶۴). بین سال‌های ۱۹۶۶ تا ۱۹۶۸ نیز شورای امنیت قطع‌نامه‌هایی صادر نمود، از جمله قطع‌نامه ۲۶۶ مورخ ۱۴ اکتبر ۱۹۶۶ در مورد آنگولا. در این قطع‌نامه از کلیه‌ی دولت‌ها به ویژه پرتغال خواسته شده بود از کمک به مزدوران امتناع نمایند. در قطع‌نامه‌های ۲۳۹ مورخ ۱۹ ژوئن ۱۹۶۷ و ۲۴۱ مورخ ۱۵ نوامبر ۱۹۶۷، شورای امنیت در ارتباط با پدیده‌ی مزدوری و تهدید ایجاد شده توسط آن‌ها علیه تمامیت ارضی و استقلال دولت‌ها هشدار می‌دهد و کوتاهی دولت پرتغال در جلوگیری از استفاده از آنگولا به عنوان پایگاه مزدوران را محکوم می‌نماید.^۲

● **مجموعه‌ی دوم:** دهه ۱۹۷۰ در بنین؛ در قطع‌نامه ۴۰۵ مورخ ۱۴ آوریل ۱۹۷۷ شورای امنیت دیگر بار پدیده‌ی مزدوری را، که در صدر قطع‌نامه ۲۴۱ مطرح شده بود، تکرار و با تأکید آن را قویاً محکوم نمود. در قطع‌نامه ۴۱۹ مورخ ۲۴ نوامبر ۱۹۷۷، شورای امنیت از دولت‌ها می‌خواهد: «نهایت هوشیاری خود را علیه خطر ایجاد شده توسط مزدوران بین‌المللی اعمال نمایند و تضمین نمایند که سرزمین آن‌ها و دیگر سرزمین‌های تحت کنترلشان و همچنین اتباع آن‌ها برای برنامه‌ریزی جهت سرنگونی، استخدام و آموزش مزدوران استفاده نشود»^۳.

^۱ SC Res. 199 of 30 Dec. 1964, para. 3.

^۲ SC Res. 241 of 15 Nov. 1967, para. 2.

^۳ SC Res. 419 of 24 Nov. 1977, para. 4.

● **مجموعه‌ی سوم:** دهه ۱۹۸۰ در سیشل؛ شورای امنیت در ارتباط با مزدورانی که برای کودتا در سیشل تلاش می‌کردند نیز مبادرت به صدور قطع‌نامه‌هایی نمود و عمیقاً نگرانی خود را نسبت به این مسأله به ویژه برای دول کوچک و ضعیف اعلام داشت. اقدام به هواپیماری‌یی توسط مزدوران نیز باعث حساسیت بیشتر شورای امنیت در این زمینه گردید. شورای امنیت با صدور قطع‌نامه ۴۹۶ مورخ ۱۵ دسامبر ۱۹۸۱ به تشکیل کمیته‌ی تحقیق و اعزام آن به سیشل مبادرت نمود. در قطع‌نامه ۵۰۷ مورخ ۲۸ می ۱۹۸۲، شورای امنیت ضمن تأکید مجدد بر قطع‌نامه‌های ۲۳۹ و ۲۴۱ به سمت محکومیت کلیه‌ی اشکال مداخله‌ی داخلی و خارجی از جمله استفاده از مزدور برای بی‌ثباتی دولت‌ها یا نقض تمامیت ارضی، حاکمیت و استقلال دولت‌ها گام برمی‌دارد.^۱

● **مجموعه‌ی چهارم:** بعد از سال ۲۰۰۰ در آفریقای غربی؛ شورای امنیت از اواسط دهه ۸۰ تا ۹۰ میلادی در مورد پدیده‌ی مزدوری قطع‌نامه‌ای صادر نکرد؛ اما در سال ۲۰۰۰ در ارتباط با ساحل عاج، جایی که مزدوران فعالانه شرکت داشتند و حتی خود دولت ساحل عاج شرکت نظامی خصوصی NORTHBRIDGE SECURITY SERVICES را به خدمت گرفته بود، در قطع‌نامه ۱۴۶۷ مورخ ۱۸ مارس ۲۰۰۳، صراحتاً گسترش سلاح‌های کوچک و فعالیت مزدوران را تهدیدی علیه آفریقای غربی تلقی کرد. همچنین، شورای امنیت در قطع‌نامه ۱۴۷۹ هرگونه استخدام یا به‌کارگیری مزدور و واحدهای نظامی خارجی را منع می‌نماید.^۲ در مورد لیبیا نیز شورای امنیت در ۲۱ ژوئن ۲۰۰۵ قطع‌نامه‌ی ۱۶۰۷ را صادر و ارتباط پدیده‌ی مزدوری با تجارت غیرقانونی و قاچاق تسلیحات را تصریح نمود، و در آن «ارتباط بین استخراج غیرقانونی منابع طبیعی مثل الماس و الوار، تجارت غیرقانونی این منابع و گسترش قاچاق تسلیحات را با استخدام و به‌کارگیری مزدور به عنوان یکی از منابع تأمین‌کننده و تشدیدکننده‌ی مخاصمه در آفریقای غربی بالاخص لیبیا، به رسمیت شناخت»^۳.

^۱. SC Res. 507 of 28 May 1982, para. 5.

^۲. SC Res. 1479 of 13 May 2003, para. 14.

این تنها قطع‌نامه‌ای است که شورای امنیت در آن «شرکت‌های نظامی» را مورد خطاب قرار می‌دهد.

^۳. SC Res. 1607 of 21 Jun. 2005, Preamble.

در تحولات اخیر در لیبی نیز شورای امنیت در قطع‌نامه ۱۹۷۰، در زمینه‌ی تحریم تسلیحاتی، افراد مزدور مسلح^۱ را در شمول این تحریم قرار می‌دهد و صراحتاً نسبت به آن‌ها اعلام نگرانی می‌نماید.^۲ شورای امنیت همچنین در قطع‌نامه ۱۹۷۳، با اظهار ناراحتی از ادامه‌ی استفاده از مزدوران توسط مقامات دولت لیبی، از دولت‌ها می‌خواهد از تدارک افراد مزدور مسلح برای لیبی خودداری نمایند.^۳ همچنین شورای امنیت از کلیه‌ی دولت‌ها می‌خواهد از پرواز و عبور از فراز سرزمین یا فرود در سرزمین این دولت‌ها توسط هواپیماهایی که ممکن است حامل تسلیحات برای افراد مزدور مسلح باشند جلوگیری کنند.^۴ در این زمان برخی دولت‌های غربی از جمله بریتانیا پیشنهاد کرده بودند شورشیان لیبی نیز در راستای احقاق حق تعیین سرنوشت خود در برابر دولت قذافی از مزدوران کمک بگیرند.

با توجه به بررسی قطع‌نامه‌های مجمع عمومی و شورای امنیت ملل متحد، می‌توان این گونه استنباط نمود که شورای امنیت زمانی به پدیده‌ی مزدوری توجه نشان داده است که یکی از موارد ذیل برای آن محرز شده باشد:

۱- تهدیدی علیه تمامیت ارضی یا موجودیت دولتی خاص

۲- تبدیل مخاصمه‌ی غیربین‌المللی به مخاصمه‌ی بین‌المللی با حمایت یک دولت خارجی، و

۳- وجود تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی یا منطقه‌ای.

بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که دیدگاه شورای امنیت به پدیده‌ی مزدوری از روی احتیاط و جانب‌داری، و برخلاف دیدگاه مجمع عمومی در این زمینه (که تا حدودی افراطی است)، می‌باشد. از دیدگاه مجمع عمومی ملل متحد، پدیده‌ی مزدوری صرف‌نظر از اقداماتی که توسط مزدور صورت می‌پذیرد ذاتاً و فی‌النفسه تهدید است^۵، اما شورای امنیت پدیده‌ی مزدوری را در صورتی که صلح و امنیت بین‌المللی را به مخاطره افکند، خطرناک تلقی می‌نماید.

در این میان، پرسشی که می‌تواند موضوع تحقیق جداگانه‌ای قرار گیرد این است که: آیا می‌توان به شورای امنیت در زمینه‌ی حفظ صلح و امنیت بین‌المللی و انجام وظیفه‌اش بر اساس منشور

¹. Armed Mercenary Personnel

². SC Res. 1970 of 26 Feb 2011, para. 9.

³. SC Res. 1973 of 17 Mar 2011, paras. 13 and 16.

⁴. SC Res. 1973 of 17 Mar 2011, para. 18.

⁵. Inherently Threatening

اجازه داد، برای رفع نیاز به نیروی نظامی، از خدمات شرکت‌های نظامی یا امنیتی خصوصی در عملیات حفظ صلح استفاده نماید.^۱

پ) کنوانسیون سازمان وحدت آفریقا راجع به حذف مزدوری و پیش‌نویس لوآندا (Luanda): در سال ۱۹۷۲، سازمان وحدت آفریقا (سلف اتحادیه‌ی آفریقای کنونی) متنی را تدوین نمود که در ۳ ژوئیه ۱۹۷۷ در لیرویل منجر به انعقاد کنوانسیون سازمان وحدت آفریقا راجع به حذف پدیده‌ی مزدوری گردید.^۲ این کنوانسیون که در ۲۲ آوریل ۱۹۸۵ لازم‌الاجرا شده، با درج صریح اشخاص حقوقی، بر اساس حرف ج بند ۲ ماده ۱۰، مسئولیت شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی در کنار مسئولیت دول عضو برای نقض‌های مندرج در بند ۲ ماده‌ی ۱ و ماده ۵ را در شمول خود قرار داده است. با این حال، این کنوانسیون مترقیانه، با ایجاد یک معیار دوگانه، به دولت‌ها اجازه می‌دهد برای دفاع از خود مزدور استخدام نمایند، در حالی که سایر گروه‌ها را از به‌کارگیری خدمات آن‌ها منع می‌نماید.^۳

در ۱۱ ژوئن سال ۱۹۷۶ در آنگولا ۱۳ نفر به اتهام مزدوری محاکمه شدند و متعاقب آن کمیسیونی ایجاد گردید که حاصل کار آن تصویب پیش‌نویس کنوانسیونی^۴ در لوآندا پایتخت آنگولا بود که نخستین اقدام منطقه‌ای مفید در زمینه‌ی موضوع مزدوری به‌شمار می‌آید.^۵ این پیش‌نویس مسئولیت دولت‌ها برای جلوگیری از مشارکت اتباعشان در فعالیت‌های مزدوری را

^۱. برای مطالعه در این زمینه، رک.

Patterson, Malcolm, "A Corporate Alternative to United Nations *ad hoc* Military Deployments", Journal of Conflict & Security Law, Vol. 13, No. 2, 2008, pp. 215–232.

در سال ۲۰۰۱، در عملیات حفظ صلح در تیمور شرقی، ملل متحد از دو شرکت KZN Security و Empower Loss Control Services کمک گرفته است. رک.

Chesterman, Simon, and Fisher, Angelina, Private Security, Public Order: The Outsourcing of Public Services and Its Limits, Oxford University Press, 2009.

^۲. Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa (O A U Convention).

^۳. Liu Hin-Ya, "Leashing the Corporate Dogs of War: The Legal Implications of the Modern Private Military Company", Journal of Conflict and Security Law, Vol. 15, No. 1, 2010, p. 146.

^۴. Draft Convention on the Prevention and Suppression of Mercenarism (produced by the International Commission of Inquiry on Mercenaries in June 1976).

^۵. Fallah, K., "Corporate Actors: the Legal Status of Mercenaries in Armed Conflict", 863 International Review of Red Cross, Vol. 88, No. 863, p. 607.

مورد تأکید قرار داده بود و در ماده ۱ جرم مزدوری را تعریف می‌نمود.^۱ بر مبنای ماده ۴ این پیش‌نویس، مزدوران از وضعیت اسیر جنگی و حقوق رزمندگان محروم می‌شدند.

ت) پروتکل اول الحاقی ۱۹۷۷ به کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹:

حقوق بین‌الملل بشردوستانه در حوزه‌ی پدیده‌ی مزدوری، رفتار و کنش مزدور را مورد توجه قرار می‌دهد و او را از حقوق حمایتی پیش‌بینی‌شده در مخاصمات مسلحانه محروم می‌نماید. اگرچه در هیچ‌کدام از کنوانسیون‌های چهارگانه ۱۹۴۹ ژنو سخنی از مزدور به میان نیامده است، در پروتکل اول الحاقی به کنوانسیون‌های ژنو، به ابتکار دولت نیجریه، ماده ۴۷ به پدیده‌ی مزدوری اختصاص داده شد.^۲ این ماده که در پی یک مصالحه‌ی سیاسی و جلب نظر دول آفریقایی در پروتکل گنجانده شده بود، پدیده‌ی مزدوری را منع نمی‌نماید. کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ ماده ۴۷ پروتکل اول الحاقی را منعکس‌کننده‌ی حقوق بین‌الملل عرفی در حقوق بشردوستانه بین‌المللی دانسته است.^۳ در صدر این ماده آمده است: «مزدور حق ندارد رزمنده یا اسیر جنگی قلمداد شود». این مقررہ مربوط به جدا نمودن یک طبقه درون یک گروه وسیع‌تر است که از لحاظ حقوقی، رزمنده تلقی نمی‌شوند.^۴ دو نکته در ماده ۴۷ حائز اهمیت است: اول این که به طور تلویحی می‌توان استنباط کرد که در این ماده مزدور به عنوان رزمنده‌ی غیرقانونی^۵ شمرده شده و لذا از حقوق یک رزمنده و اسیر جنگی محروم شده است^۶، البته باید توجه داشت که حقوق و

^۱ ماده‌ی ۱ پیش‌نویس کنوانسیون لوآندا: «مزدوری یک جرم بین‌المللی می‌باشد که توسط افراد، گروه‌ها، انجمن‌ها، نمایندگان دولت‌ها و یا خود دولت‌ها ارتکاب می‌یابد».

^۲ نمایندگی دولت نیجریه ابتدا ماده‌ای بدین شرح پیشنهاد داده بود: «وضعیت رزمنده یا اسیر جنگی نباید به مزدوری که در مخاصمه‌ی مسلحانه‌ی مورد اشاره در کنوانسیون‌ها و پروتکل حاضر می‌باشد، تعلق بگیرد».

(CDDH/236/Rev.1) Official Records of the Diplomatic Conference on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law applicable in Armed Conflicts.

^۳ See: Henckaerts, Jean-Marie, and Doswald-Beck, Louise, Customary International Humanitarian Law, Vol. 1: Rules, ICRC and Cambridge University Press, Geneva, 2005, pp. 391-395.

^۴ Keith, Kenneth J., "The Present State of International Humanitarian Law", Australian Yearbook of International Law, Vol. 9, 1985, p. 23.

^۵ Unlawfull Combatant

^۶ Unprivileged

ضمانت‌های اساسی مندرج در ماده ۷۵ پروتکل اول الحاقی (رفتار انسانی، عدم تبعیض، احترام به شخص، حیثیت، اعتقادات و ...) از مزدور سلب نمی‌شود. دوم این که اگرچه مزدور، اسیر جنگی تلقی نمی‌شود، بهتر بود با توجه به بند ۳ ماده ۴۵ پروتکل اول، حق مکاتبه برای مزدور محفوظ می‌ماند - که این مسأله متأسفانه در ماده‌ی ۴۷ ذکر نشده است.

ممکن است طرف‌داران حقوق بشردوستانه استدلال نمایند که محروم نمودن مزدور از حقوق رزمنده و اسیر جنگی در تناقض با اصل تثبیت‌شده‌ی حقوق بین‌الملل بشردوستانه است که بر مبنای آن کلیه‌ی متخاصمان باید بدون تبعیض و یکسان تلقی شوند؛ بنابر این، نتیجه‌ی این محرومیت آن است که مزدوران در صحنه‌ی نبرد به حقوق بین‌الملل بشردوستانه احترام نگذارند زیرا از حمایت آن محروم شده‌اند. وانگهی این مسأله منجر به سوءاستفاده و نقض فاحش حقوق بشر علیه مزدور، در صورتی که اسیر شود، می‌گردد. پروتکل دوم الحاقی ۱۹۷۷ در زمینه‌ی مزدور مقررهای ندارد، زیرا در مخاصمه‌ی مسلحانه‌ی غیربین‌المللی وضعیت اسیر جنگی وجود ندارد تا بتوان مزدور را از آن محروم نمود.

ث) کنوانسیون ملل متحد علیه استخدام، به‌کارگیری، تأمین مالی و تعلیم مزدوران:

در سال ۱۹۷۹، مجمع عمومی ملل متحد تصمیم گرفت بر اساس قطع‌نامه‌ی ۳۴/۱۴۰ مورخ ۱۴ دسامبر ۱۹۷۹ پیش‌نویس کنوانسیونی را علیه مزدوران تهیه نماید. در سال ۱۹۸۰، مجمع عمومی، کمیته‌ی موقتی را برای تدوین چنین کنوانسیونی تأسیس کرد (قطع‌نامه ۳۵/۴۸ مورخ ۴ دسامبر ۱۹۸۰). کمیته‌ی مذکور از سال ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۹ به تهیه‌ی گزارش در مورد پدیده‌ی مزدوری پرداخت و تصویر روشنی از دیدگاه‌های دول عضو در مورد این پدیده ارائه نمود. سه دغدغه در این کمیته مطرح بود: نگرانی از این که پدیده‌ی مزدوری حقوق بشر از جمله حق تعیین سرنوشت را تهدید نماید؛ تشدید اختلافات داخلی و بین‌المللی کردن آن‌ها؛ و خطرناک بودن پدیده‌ی مزدوری.

رزمندگان حق مشارکت مستقیم در جنگ را دارند و در صورت دستگیری اسیر جنگی محسوب می‌شوند و از حمایت‌های مقرر در کنوانسیون سوم ژنو برخوردار خواهند بود. بند ۲ ماده ۴۳ پروتکل اول الحاقی رزمنده را تعریف نموده است.

در ۴ دسامبر ۱۹۸۹، کنوانسیون ملل متحد علیه استخدام، به‌کارگیری، تأمین مالی و تعلیم مزدوران در مجمع عمومی ملل متحد طی قطع‌نامه‌ی ۴۴/۳۴ تصویب شد.^۱ برای لازم‌الاجرا شدن این کنوانسیون تصویب ۲۲ دولت لازم بود (ماده ۱۹ کنوانسیون) که این شرط در ۲۰ اکتبر سال ۲۰۰۱ محقق شد و کنوانسیون لازم‌الاجرا گردید. بسیاری از دول غربی از الحاق به کنوانسیون به دلیل مشکلات مربوط به تعریف مزدور خودداری نمودند و هیچ‌یک از ۵ عضو دایم شورای امنیت نیز عضو این کنوانسیون نیستند. از بین دول اتحادیه‌ی آفریقا، تنها کامرون معاهده را تصویب کرده است. تنها ۱۶ درصد از اعضای ملل متحد عضو آن هستند و رویه‌ی دولتی تا حدودی مغایر با آن است. بنابر این به نظر نمی‌رسد این کنوانسیون یک سند بین‌المللی کارآمد در این حوزه باشد. در حال حاضر ۳۲ دولت عضو این کنوانسیون می‌باشند.^۲

بند دوم. تعریف و ضوابط شناخت مزدور

گام نخست در ممنوع کردن پدیده‌ی مزدوری و استفاده از مزدور این است که یک تعریف روشن و کاربردی از مزدور داشته باشیم؛ یعنی بدانیم آن که مزدورش می‌نامیم کیست.^۳ تعریف مزدور از اهمیت به‌سزایی برخوردار است زیرا افراد مشمول تعریف، از حقوق معینی محروم می‌شوند؛ با این حال هیچ تعریف مورد توافقی از مزدور وجود ندارد. بورمستیر مزدور را چنین تعریف می‌کند: «سربازان داوطلبی که می‌پذیرند برای پاداش مالی برای نیروهای مسلح یک دولت یا نهاد خارجی مبارزه کنند».^۴ همچنین می‌توان مزدور را سربازی تعریف کرد که برای دولتی غیر از دولت خود یا برای یک نهاد غیردولتی که هیچ ارتباط مستقیمی با آن ندارد، به منظور تحصیل مال، می‌جنگد.^۵ سه جزء محوری در تعریف مزدور در ادبیات حقوقی مستقر شده است: مزدور (۱)

^۱ UNA/RES/44/34., available at: <http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r034.htm>.

^۲ For a current list of contracting states, see: http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-6&chapter=18&lang=en.

^۳ Major, Marie France, "Mercenaries and International Law", Georgia Journal of International and Comparative Law, Vol. 22, No. 103, p. 107.

^۴ Burmester, H.C., "The Recruitment and Use of Mercenaries in Armed Conflicts", AJIL, Vol. 72, No. 1, 1978, p. 37.

^۵ Percy, V. Sarah, "The Security Council and the Use of Private Force", in: The United Nations Security Council and War, edited by Lowe Vaughan, Roberts Adam, Welsh Jennifer and Zaum Dominik, Oxford University Press, 2008, p. 626.

مبارزی با انگیزه‌ی اقتصادی تعریف می‌شود که (۲) برای یک دولت یا نهاد خارجی (۳) وارد فعالیت نظامی می‌شود.^۱

در اسناد بین‌المللی، بند ۲ ماده ۴۷ پروتکل اول الحاقی ۱۹۷۷، مزدور را این‌گونه تعریف کرده است: «مزدور کسی است که:

(الف) در محل یا از خارج برای جنگیدن در مخاصمه‌ی مسلحانه استخدام شده باشد،

(ب) عملاً به طور مستقیم در مخاصمات شرکت داشته باشد،

(ج) انگیزه‌ی اصلی وی از شرکت در مخاصمات اساساً منافع شخصی باشد، و در واقع از جانب یک طرف مخاصمه یا نماینده‌ی آن به او وعده‌ی پاداش مادی داده شده باشد که مبلغ آن بسیار بیشتر از مبلغی باشد که به رزمندگان هم‌درجه و دارای وظایف مشابه در نیروهای مسلح آن طرف پرداخت و یا وعده آن داده می‌شود،

(د) تبعه یا ساکن سرزمین تحت کنترل طرف مخاصمه نباشد،

(ه) عضو نیروهای مسلح یک طرف مخاصمه نباشد، و

(و) از جانب دولتی که طرف مخاصمه نیست به عنوان عضوی از نیروهای مسلح آن دولت به منظور انجام وظیفه‌ی رسمی اعزام نشده باشد».

در این تعریف، بند «الف» کوشیده است وضعیت سربازان داوطلبی را که برای مدت طولانی یا به صورت دائمی به استخدام ارتش بیگانه وارد می‌شوند از شمول تعریف خارج نماید. بر اساس این تعریف، لژیون‌های خارجی در فرانسه مزدور تلقی نمی‌شوند، و این مسأله از بند «ه» این ماده نیز قابل استنباط است. عنصر دیگری که در این تعریف مورد تأکید قرار گرفته این است که مزدور باید در مخاصمه مشارکت مستقیم داشته باشد. صرف نظر از اختلاف نظرها و مباحثه‌هایی که در زمینه‌ی خود مفهوم «مشارکت در مخاصمه» وجود دارد، این شرط مشاوران و تکنسین‌ها و تعلیم‌دهندگان نظامی را که ممکن است مزدور باشند از تعریف مستثنا می‌نماید. تأکید بند «ج» در مورد انگیزه‌های مزدور جای بحث را باز گذاشته است زیرا یک عنصر روانی را بیان می‌کند که این عنصر معمولاً نباید در قلمرو حقوق بشردوستانه‌ی مخاصمات مسلحانه، مطرح شود.^۲ به بند

^۱ Morton, and Presley, op. cit., p. 631.

^۲ Cassese, Antonio, "Mercenaries", in: R. Bernhardt (ed.), Encyclopedia of Public International Law, Instalment 3, 1989, p. 257.

«ه» این ماده نیز این ایراد وارد می‌شود که دولت‌ها می‌توانند با استخدام مزدور در نیروی نظامی خود، تا پایان مخاصمه، مزدور را از حیثه‌ی این تعریف خارج نمایند. بند «و» این ماده نیز به ماهیت غیردولتی و خصوصی مزدور تأکید می‌نماید.

کنوانسیون ۱۹۷۷ سازمان وحدت آفریقا راجع به حذف مزدوری نیز در ماده ۱ خود به تعریف مزدور پرداخته است. ماده‌ی ۱ این کنوانسیون اشعار می‌دارد:

«مزدور شخصی است که تابع دولتی که به نفع یا بر علیه آن عمل می‌کند، نمی‌باشد بلکه با تمایل و اشتیاق، مستخدم، عضو یا در ارتباط با شخص، گروه یا سازمانی است که هدف آن سازمان: الف) سرنگونی یکی از حکومت‌های عضو سازمان وحدت آفریقا، ب) تحلیل استقلال، تمامیت ارضی و ایجاد اختلال در کار نهادهای اساسی دولت عضو، و ج) متوقف کردن فعالیت جنبش‌های آزادی‌بخش که توسط سازمان وحدت آفریقا سازمان‌دهی شده است، می‌باشد». کنوانسیون ملل متحد علیه استخدام، به‌کارگیری، تأمین مالی و تعلیم مزدوران (۱۹۸۹) نیز مزدور را تعریف کرده است. ماده ۱ این سند، یک تعریف اولیه و یک تعریف ثانویه از مزدور ارائه می‌نماید که یکی به طور کامل برگرفته از تعریف پروتکل اول الحاقی و دیگری درصدد گسترش مصادیق آن تعریف است. بند ۱ ماده ۱ کنوانسیون، با تعریف بند ۲ ماده ۴۷ پروتکل اول الحاقی ۱۹۷۷ بسیار شباهت دارد.^۱ این «تعریف اولیه» که متأثر از تعریف پروتکل است، دو تفاوت مهم با آن دارد. بر اساس بند ب ماده ۱۶، تعریف مزدور علاوه بر مخاصمات مسلحانه‌ی بین‌المللی، ناظر به مخاصمات مسلحانه‌ی غیربین‌المللی نیز می‌شود. همچنین عبارت مشارکت مستقیم در مخاصمه به عنوان یکی از شرایط مزدور حذف شده و عمل مزدوری جرم‌انگاری شده است.

بند ۲ ماده ۱ کنوانسیون ۱۹۸۹ ملل متحد اشعار می‌دارد:

«مزدور همچنین به هر شخصی اطلاق می‌شود که، در سایر وضعیت‌ها:

^۱ بند ۱ ماده ۱ کنوانسیون ۱۹۸۹ اشعار می‌دارد: «مزدور کسی است که: ۱) به طور خاص در داخل یا خارج برای مبارزه در مخاصمات مسلحانه استخدام می‌شود؛ ۲) انگیزه‌ی اصلی او از شرکت در مخاصمات، اساساً منافع شخصی باشد و از جانب یک طرف مخاصمه یا نماینده او، به وی وعده پاداش مادی داده شده باشد که بسیار بیشتر از مبلغی است که به رزمندگان هم‌درجه و دارای وظایف یکسان با او در نیروهای مسلح آن طرف پرداخت می‌شود یا وعده آن داده می‌شود؛ ۳) این شخص نه تابعیت طرفین مخاصمه را دارد و نه مقیم سرزمین طرفین مخاصمه است؛ ۴) این شخص عضو نیروهای مسلح درگیر در مخاصمه نمی‌باشد؛ ۵) توسط دولت متبوعش به مبارزه فرستاده نمی‌شود و وظیفه‌ی قانونی و رسمی مانند اعضای نیروهای مسلح، برای مبارزه کردن ندارد».

الف) به طور خاص در محل یا خارج از کشور به منظور مشارکت در یک عمل هماهنگ خصمانه با قصد:

۱- سرنگونی یک حکومت یا به گونه‌ای دیگر لطمه به نظم اساسی یک دولت؛ یا

۲- لطمه به تمامیت ارضی یک دولت؛

استخدام شده باشد؛

ب) انگیزه‌ی او از مشارکت در مخاصمه، اساساً کسب منافع عمده‌ی خصوصی و تحریک از

طریق وعده یا پرداخت پاداش مادی باشد؛

ج) تابع یا ساکن دولتی که چنین اعمالی علیه آن هدایت شده است، نباشد؛

د) بر اساس یک وظیفه‌ی رسمی از جانب دولت دیگر اعزام نشده باشد؛

ه) عضو نیروهای مسلح دولتی که در سرزمین او، آن عمل انجام می‌شود، نباشد».

به نظر می‌رسد تعریف کنوانسیون ۱۹۸۹ ملل متحد نیز آستانه‌ی بسیار بالایی برای مزدور تلقی شدن، در نظر گرفته است، به ویژه به این دلیل که کلیه‌ی عناصر این تعریف باید یک‌جا و در کنار هم جمع شوند. بنابر این، در بسیاری از موارد امکان انطباق عنوان مزدور به فردی که مرتکب عمل مزدوری می‌شود وجود ندارد.

بند سوم: جرم‌انگاری پدیده‌ی مزدوری، تعقیب و مجازات مزدور

«کنوانسیون ملل متحد علیه استخدام، به‌کارگیری، تأمین مالی و تعلیم مزدوران» پس از این که به تعریف حقوقی مزدور می‌پردازد^۱، چهار گروه از افراد را به لحاظ کیفری مسئول شمرده و مبادرت به جرم‌انگاری پدیده‌ی مزدوری می‌نماید: ۱- هر فردی که مزدوران را استخدام کند، به‌کار گیرد، تأمین مالی کند یا تعلیم دهد (ماده ۲)، ۲- مزدوری که مستقیماً در مبارزات مشارکت می‌نماید (بند ۱ ماده ۳)، ۳- هر فردی که برای ارتکاب اعمال مورد اول و دوم تلاش می‌نماید (حرف الف ماده ۴)، و ۴- هر فردی که شریک یا معاون اعمال ارتكابی موارد ۱ تا ۳ باشد (حرف ب ماده ۴). باید در نظر داشت که پدیده‌ی مزدوری ابتدا در طرح کمیسیون حقوق بین‌الملل در سال ۱۹۹۱ در مورد جرایم علیه صلح و امنیت بشری در بند ۲ ماده ۲۳ در زمره‌ی جرایم قرار گرفته بود که در سال ۱۹۹۶ حذف گردید و اساسنامه‌ی دیوان کیفری بین‌المللی نیز، با وجود

^۱ برای مشاهده‌ی تعریف حقوقی مذکور، به بند دوم گفتار دوم همین مقاله، رجوع نمایید.

پیشنهاد کومور و ماداگاسکار، آن را جرم‌انگاری نکرده است. کنوانسیون سازمان وحدت آفریقا نیز در مواد ۲ و ۳ خود از مزدوری به‌عنوان جرم یاد کرده است. علاوه بر این، بر مبنای این کنوانسیون دولت‌ها باید صلاحیت خود در زمینه‌ی رسیدگی به این جرم را، چه به صورت صلاحیت سرزمینی و چه صلاحیت شخصی اعمال نمایند (ماده ۹). در ماده ۱۱ کنوانسیون به رعایت اصول رفتار منصفانه در کلیه‌ی مراحل رسیدگی به این جرم اشاره شده و ماده ۱۲ کنوانسیون نیز اصل «محاكمه کن یا مسترد نما»^۱ را مطمح نظر قرار داده است. ماده اخیر اشعار می‌دارد:

«دول عضو این کنوانسیون که مجرم در سرزمین آن‌ها یافت می‌شود و حاضر به استرداد مجرم نیستند، باید بدون هیچ استثنائی اعم از این که جرم در سرزمین آن‌ها ارتکاب یافته یا نه، وی را به مقامات صالحه به منظور تعقیب از طریق رسیدگی‌های منطبق با قوانین آن دولت، تسلیم نمایند. تصمیمات این مقامات بر اساس قوانین آن دولت، باید به شیوه‌ی سایر جرایم با ماهیت شدید، باشد». کنوانسیون سازمان وحدت آفریقا، در ماده ۹ به موضوع استرداد مجرمین در زمینه‌ی مزدوری پرداخته و در ماده ۱۰ به همکاری متقابل دول عضو کنوانسیون در زمینه‌ی تحقیق و تعقیب کیفری این مجرمین توجه نموده است.

در زمینه‌ی مجازات مزدور، کنوانسیون ملل متحد از دول عضو می‌خواهد، با در نظر گرفتن وضعیت وخیم این جرایم، مجازات‌های مناسبی وضع و اعمال نمایند (بند ۳ ماده ۵). بنابر این، دول عضو باید به تعیین مجازات مقتضی علیه مزدور در قوانین داخلی خود مبادرت نمایند. کنوانسیون سازمان وحدت آفریقا در ماده ۷ که به مجازات اختصاص یافته اعلام می‌نماید: کیفر قابل اجرا علیه مزدور باید سنگین‌ترین کیفری باشد که در قوانین داخلی پیش‌بینی شده است و تا حد اعدام هم می‌تواند پیش برود.

گفتار سوم: قوانین داخلی و تحول اسنادی در زمینه‌ی مزدوری

در این گفتار سعی می‌شود به طور اجمالی به بررسی برخی قوانین داخلی در زمینه‌ی مزدوری پرداخته شود، و سپس تحول اخیر حقوق بین‌الملل در ارتباط با مزدوری مورد توجه قرار گیرد.

^۱. Aut Detere Aut Judicare

بند اول: اقدامات ملی در زمینه‌ی مزدوری

یکی از دولت‌هایی که مبادرت به وضع قانون داخلی در ارتباط با مزدوری نموده آفریقای جنوبی است. در این کشور در ابتدا تنها مقرره‌ی قانونی در زمینه‌ی مزدوری ماده ۱۲۱(الف) قانون دفاعی سال ۱۹۵۷ بود.^۱ در این مقرره، مزدوری جرم تلقی شده و جزای نقدی یا حبس یا هر دو مورد برای آن در نظر گرفته شده بود.^۲ به دلیل این که مقرره‌ی مذکور شامل تمام شهروندان آفریقای جنوبی نمی‌شد، در سال ۱۹۹۸ این دولت مبادرت به تصویب قانون مؤثر «کمک نظامی خارجی» نمود.^۳ این قانون در مقام تعریف اشعار می‌دارد؛ مزدوری عبارت است از «مشارکت مستقیم یک رزمنده در مخاصمه‌ی مسلحانه برای نفع خصوصی».^۴ در این قانون فعالیت مزدوران ممنوع اعلام شده است؛^۵ همچنین ارائه‌ی کمک نظامی به بیگانگان نیز منع شده است، مگر بر اساس مجوز مندرج در ماده ۴ این قانون.^۶ ماده ۷ این قانون مربوط به نقض‌های حقوق بین‌الملل یا فعالیت‌هایی است که منجر به سوءاستفاده از حقوق بشر می‌شوند. در این قانون، اقدامات غیرنظامی بشردوستانه با هدف کمک به غیرنظامیان گرفتار در یک مخاصمه‌ی مسلحانه از شمول ممنوعیت استفاده از مزدور مستثنا شده است.^۷ به منظور دربر گرفتن فعالیت‌ها و اقدامات شرکت‌های نظامی خصوصی، قانون مذکور در سال ۲۰۰۶ با قانون دیگری جایگزین گردید.^۸ این

^۱. Botha, op. cit., p. 140.

^۲. "Any member of the South African Defence Force or the Reserve or an auxiliary or voluntary nursing service established in terms of the Act, who becomes a mercenary is guilty of an offence and is liable to a maximum fine of R5 000 or a maximum prison sentence of two years, or both. Any person who recruits a member of the SANDF to become a mercenary, is guilty of an offence, and is liable to a maximum fine of R10 000 or a maximum prison sentence of five years, or both".

^۳. Operative Foreign Military Assistance Act, 1998, Republic of South Africa, No. 18912.

^۴. بند ۲ ماده ۱.

^۵. ماده ۲.

^۶. ماده ۳.

^۷. حرف د بند ۳ ماده ۱.

^۸. Prohibition of Mercenary Activities and Regulation of Certain Activities in Country of Armed Conflict Act, 2006, Republic of South Africa, No. 30477.

قانون در کنار مزدوران، به شرکت‌های نظامی خصوصی هم توجه نموده و در آن «صلاحیت فراسرزمینی»^۱ نیز به محاکم ملی اعطا شده است.

ایالات متحده‌ی آمریکا رویه‌ی قانون‌گذاری طولانی‌ای در زمینه‌ی کنترل سربازگیری خارجی دارد.^۲ قانون بی‌طرفی ۱۷۹۴ این کشور اشعار می‌داشت اتباع ایالات متحده نباید به عنوان رزمنده در مخاصمات خارجی شرکت نمایند.^۳ در نوامبر سال ۱۹۳۹ کنگره‌ی ایالات متحده، ممنوعیت داوطلب شدن اتباع آن کشور به عنوان سرباز برای نیروهای مسلح خارجی را در قالب قانون جدید بی‌طرفی مورد تأکید قرار داد. این بیان و تجدیدنظر مجدد، مستقیماً علیه شمار فراوان داوطلبانی بود که ایالات متحده را برای خدمت در نیروی ارتش آبراهام لینکلن در جنگ داخلی اسپانیا ترک کرده بودند.^۴ در یکی از شدیدترین قوانین ایالات متحده که علیه مزدوری وضع شده است، اگر اتباع این کشور بدون مجوز کتبی و صریح وزیر امور خارجه یا وزیر دفاع در نیروهای مسلح دولت خارجی به عنوان سرباز داوطلب شوند، تابعیت خود را از دست می‌دهند.^۵ در سال ۱۹۹۸ در ایالات متحده در ارتباط با شرکت‌های نظامی خصوصی نیز قانونی به تصویب رسید.^۶ در سال ۲۰۰۰ مجموعه قوانین دادگاه‌های نظامی حاکم بر رفتارهای نیروی نظامی و در سال ۲۰۰۴ نیز قانون صلاحیت فراسرزمینی نظامی در زمینه‌ی پدیده‌ی مزدوری به تصویب رسید.^۷

در انگلستان، اگرچه حکومت‌های مختلف پدیده‌ی مزدوری را محکوم نموده‌اند، اما قانون مؤثری که از استخدام یا مشارکت مزدور در مخاصمات جلوگیری نماید وجود ندارد.^۸ با این حال، بر

^۱ Extraterritorial Jurisdiction

^۲ برای مطالعه‌ی بیشتر در باره سابقه‌ی قانون‌گذاری ایالات متحده آمریکا در زمینه‌ی مزدوری رک.

Mourning, P.W., "Leashing the Dogs of War: Outlawing the Recruitment and Use of Mercenaries", *Virginia Journal of International Law*, Vol. 22, 1982, pp. 595-599.

^۳ Neutrality Laws of the United States 1794, 22 U.S.C. § 411 et. Seq.

^۴ Taulbee, James, L., "Myths, Mercenaries and Contemporary International Law", *California Western International Law Journal*, Vol. 15, 1985, p. 344.

^۵ 8 U.S.C. section 1481(a)(3).

^۶ ITAR (International Traffic in Arms Regulations).

^۷ رحمانی، وحیده، وضعیت حقوقی مزدور در نظام حقوق بین‌الملل، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل،

دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده حقوق، ۱۳۸۷، ص ۴.

^۸ Foreign and Commonwealth Office, 'Private Military Companies: Options for Regulation' (2001-2002) HC 577, para. 61.

اساس مواد ۳ و ۴ قانون سربازگیری خارجی ۱۸۷۰ بریتانیا^۱ استخدام مزدور تنها در برخی موارد ممنوع اعلام شده است، مثلاً زمانی که تبعه‌ی خارجی بخواهد برای دولتی خارجی، علیه دولتی که با انگلستان در صلح است، مزدوری نماید.

در کانادا، قانون استخدام سرباز خارجی مصوب سال ۱۹۸۵ خروج اتباع کانادایی را از این کشور به قصد قبول و پیوستن به نیروهای خارجی برای جنگ علیه دولتی دیگر که آن دولت دوست کانادا محسوب می‌شود، نقض قانون کیفری کانادا می‌داند.^۲ در قوانین ۱۹۷۸ استرالیا، ۱۹۸۵ هلند، و ۲۰۰۳ فرانسه نیز پدیده‌ی مزدوری منع شده است.^۳

بند دوم: تحول اسنادی جدید در زمینه‌ی مزدوری

در پی ظهور و گسترش شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی، یک گروه کاری در ملل متحد به منظور تدوین پیش‌نویس کنوانسیون جدیدی در زمینه‌ی استفاده از مزدور تشکیل گردید.^۴ در سال ۱۹۸۷ کمیسیون حقوق بشر (سلف شورای حقوق بشر کنونی)، گزارش‌گر ویژه‌ای را به نام انریکه برنالس بالستروس^۵ از کشور پرو تعیین کرد تا گزارش‌هایی در زمینه‌ی پدیده‌ی مزدوری تهیه نماید. تا سال ۲۰۰۴ او این کار را ادامه داد و در آخرین گزارش خود پیشنهاد کرد تعریف مزدور مندرج در کنوانسیون ۱۹۸۹ ملل متحد، تغییر نماید.^۶ پس از او، شا ایستا شامین^۷ از فیجی انتخاب شد و مدت کوتاهی فعالیت کرد. گزارش‌های این دو گزارش‌گر بیشتر متمرکز به پدیده‌ی مزدوری بود. در ۲۷ آوریل سال ۲۰۰۵ بر اساس قطع‌نامه ۲۰۰۵/۲ کمیسیون حقوق بشر سابق یک گروه کاری تأسیس و جایگزین گزارش‌گر ویژه شد.^۸ اعضای این گروه عبارتند از: نجات الحجاجی (از لیبی) نماینده‌ی آفریقا، شا ایستا شامین نماینده‌ی آسیا و اقیانوسیه، الکساندر

^۱. Foreign Enlistment Act 1870, available at: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1870/90/pdfs/ukpga_18700090_en.pdf.

^۲. رحمانی، پیشین، ص ۴۶.

^۳. همان، صص ۴۸-۴۷.

^۴. UN Working Group on the Use of Mercenaries

^۵. Enrique Bernales Ballesteros

^۶. UN document E/CN.4/2004/15.

^۷. Shaista Shamin

^۸. Res. 2005/2, of 7 April 2005, Human Right Commission.

نیکیتین (از روسیه) نماینده‌ی اروپای شرقی، آمادا بناویدس دپرز (از کلمبیا) نماینده‌ی امریکای لاتین و کارائیب، و خوزه ال گومز دل پارادو (از اسپانیا) نماینده‌ی اروپای غربی^۱. در سال ۲۰۰۷، این گروه کاری بر اساس قطع‌نامه‌ی مجمع عمومی^۲ مأموریت یافت با دولت‌ها در این زمینه به صورت منطقه‌ای مذاکره کند. از ۲۸ مارس سال ۲۰۰۸ به موجب قطع‌نامه ۷/۲۱ شورای حقوق بشر^۳ فعالیت این گروه کاری توسعه پیدا کرده است و باید شامل بازبینی و مطالعه‌ی بهره‌مندی افراد از حقوق بشر و به ویژه حق تعیین سرنوشت در مواردی که شرکت‌های خصوصی و نظامی امنیتی در یک کشور به انجام عملیات می‌پردازند نیز باشد. همچنین به موجب این قطع‌نامه، گروه کاری سه جلسه در هر سال برگزار می‌نماید که دو جلسه در ژنو و یک جلسه در نیویورک تشکیل می‌شود. این گروه کاری، زیاد مورد حمایت دول غربی نیست زیرا آن‌ها معتقدند پدیده‌ی مزدوری باید توسط کمیته‌ی ششم مجمع عمومی ملل متحد و نه شورای حقوق بشر بررسی گردد.

پیش‌نویس جدید ملل متحد در زمینه‌ی استفاده از مزدور^۴، که توسط گروه کاری تهیه شده است، با توجه به گسترش شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی و استفاده از آن توسط برخی دولت‌ها، ضمن توجه به پدیده‌ی مزدوری، سعی نموده فعالیت‌های شرکت‌های مذکور را نیز تابع قواعد حقوقی قرار دهد^۵. اگرچه مفاد این پیش‌نویس بیشتر به شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی

^۱ Africa, Najat al-Hajjaji (Libyan Arab Jamahiriya); Asia and Pacific, Shaista Shameem (Fiji); Eastern European countries, Alexander Nikitin (Russian Federation); Latin American and Caribbean countries, Amada Benavides de P'erez (Colombia); Western European and Other countries, Jose' L. Go'mez del Prado (Spain).

^۲ UN General Assembly Res.No.62/145.

^۳ این قطع‌نامه با ۳۲ رأی موافق، ۱۱ رأی مخالف و ۲ رأی ممتنع سوئیس و اکراین به تصویب رسید.

^۴ For the text of the Draft Convention, see: <http://www2.ohchr.org/english/issues/mercenaries/docs/A.HRC.15.25.pdf>.

^۵ فعالیت شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی، به ویژه در عراق و افغانستان که مسأله‌ی مسئولیت بین‌المللی اقدامات این شرکت‌ها را در قبال نقض حقوق بشردوستانه مطرح می‌نمود، دولت سوئیس و کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ را برآن داشت با انجام مذاکراتی از سال ۲۰۰۵ مبادرت به تصویب «سند مونترو» مربوط به تعهدات حقوقی بین‌المللی و رویه‌های مطلوب برای دولت‌ها در مورد عملیات شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی در خلال مداخله‌ی مسلحانه نمایند. این سند در ۱۷ سپتامبر سال ۲۰۰۸ توسط ۱۷ دولت تصویب گردید. این دولت‌ها عبارتند از: ۳ دولت آفریقایی (آنگولا، سیرالئون، آفریقای جنوبی)، ۳ دولت آسیایی (افغانستان، چین و عراق)، ۲ دولت اروپای شرقی (لهستان و اکراین) و ۹ دولت اروپای غربی (استرالیا، اتریش، کانادا، سوئد، سوئیس، آلمان، ایالات متحده آمریکا، انگلستان و فرانسه). تاکنون ۳۵ دولت از این سند حمایت نموده‌اند. این سند

توجه نموده است، به دلیل این که این قواعد به طور غیرمستقیم پدیده‌ی مزدوری را نیز مورد توجه قرار می‌دهد و تحول مهم و جدیدی در این زمینه تلقی می‌گردد، به بررسی اجمالی آن پرداخته می‌شود. گروه کاری در تدوین پیش‌نویس کنوانسیون جدید در ارتباط با مزدوران و شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی محورهای زیر را مورد توجه قرار داده است:

وظایف ذاتی دولت: پیش‌فرض اصلی این پیش‌نویس آن است که یک سلسله وظایف ذاتی دولتی وجود دارد، از جمله اعمال اقتدارات نظامی، که نباید تفویض یا برون‌سپاری شود (مقدمه‌ی پیش‌نویس کنوانسیون). اهمیت این پیش‌فرض در مقدمه و مواد ابتدایی پیش‌نویس مورد تأکید قرار گرفته است. این دیدگاه با نگاه دولی که حامی خصوصی‌سازی هستند، به ویژه دول غربی که به صورت روبه‌تزایدی از شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی بهره‌مند می‌شوند، مغایرت دارد. در تعریف وظایف ذاتی دولت نیز به انحصار دولت در توسل به زور مشروع اشاره شده است. آن دسته از وظایف دولت که نمی‌تواند به بازی‌گران غیردولتی برون‌سپاری یا تفویض گردد شامل موارد زیر است: مشارکت مستقیم در عملیات، برپایی جنگ یا عملیات نظامی، اسیر گرفتن، وضع قواعد، جاسوسی کردن، انتقال اطلاعات به نظامیان، اقدام امنیتی و پلیسی، اجازه‌ی بازداشت، بازجویی و حبس^۱. با این حال، پیش‌نویس نشان می‌دهد که انحصار دولت در توسل به زور نمی‌تواند مطلق باشد. پیش‌نویس کنوانسیون می‌پذیرد که پرسنل شرکت‌های نظامی، نیاز به حمل سلاح دارند اما استفاده از آن را بسیار محدود و مضیق می‌نماید و شرایط آن را در بند ۳ و ۴ ماده ۱۸ تشریح می‌نماید: «برای دفاع از خود در تهدید قریب‌الوقوع غیرقانونی در برابر مرگ یا

استانداردهایی را در قالب ۷۳ شیوه‌ی رفتاری، قانون‌گذاری و تدابیر بین‌المللی ارائه می‌نماید که به عنوان حقوق نرم می‌تواند سند راهنمایی برای تدوین قوانین ملی و قواعد رفتاری مناسب در زمینه‌ی این گونه شرکت‌ها باشد. برای مطالعه‌ی بیشتر رک.

-Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States related to Operations of Private Military and Security Companies during Armed Conflict, 17 September 2008, UN.Doc. A/63/467-S/2008/636, available at: www.eda.admin.ch/psc.

-Cockayne, James, "Regulating Private Military and Security Companies: the Content, Negotiations, Weaknesses and Promise of the Montreux Document", *Journal of Conflict and Security Law*, Vol. 13, 2008, pp. 401-428.

^۱. Article 2(i), Draft Convention.

صدمه‌ی شدید بدنی، دفاع از اشخاصی که متعهد به حمایت از آن‌ها هستند، آدم‌ربایی، و جلوگیری از ارتکاب یک جرم جدی».

اقدامات ممنوعه: اگر شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی وارد عملیاتی شوند که ذاتاً در انحصار دولت‌هاست، مسأله‌ی مسئولیت بین‌المللی دولت مطرح می‌شود.^۱ همچنین اگر در فعالیت‌های تفویض شده به صورت مشروع توسط دولت، استانداردهای حقوق بشر و حقوق بشردوستانه نقض شود نیز مسأله‌ی مسئولیت بین‌المللی دولت مطرح می‌گردد.^۲ علاوه بر این، بر اساس این پیش‌نویس فعالیت‌های بدون مجوز یا غیرمجاز شرکت‌های نظامی و امنیتی باید در قوانین ملی جرم‌انگاری گردد.^۳ در ماده ۲۱ پیش‌نویس، امکان اعمال صلاحیت به جرایم ارتكابی در قلمرو دولت‌ها یا توسط اتباع دولت‌ها یا زمانی که قربانی از اتباع آن است یا در کشتی یا هواپیمای ثبت شده در آن کشور مرتکب جرم شده، فراهم شده است. بند ۵ ماده ۲۱ پیش‌نویس نیز اصل «محاكمه کن یا مسترد نما» را مورد اشاره قرار داده است. همچنین نتیجه‌ی تعقیب ملی باید به کمیته‌ی نظارتی که پس از لازم‌الاجرا شدن کنوانسیون تأسیس می‌گردد اعلام شود.^۴ کمیته‌ی مذکور که مرکب از کارشناسان بین‌المللی است گزارش‌های دول عضو را دریافت و نسبت به آن‌ها اظهارنظر و توصیه می‌نماید.^۵

نظارت بین‌المللی: علاوه بر کمیته‌ی نظارت پیش‌بینی شده در ماده ۲۹، دو روش اضافی نظارت و پاسخ‌گویی در پیش‌نویس پیش‌بینی شده است. بر اساس یک آیین تحقیق، اگر کمیته اطلاعات قابل اعتمادی دریافت نماید که شامل نقض‌های عمده و سیستماتیک کنوانسیون باشد، پس از دریافت نظرات دول محل وقوع نقض، می‌تواند تحقیقات محرمانه‌ای آغاز نماید. با توافق دول مربوطه امکان بازدید محلی هم وجود دارد.^۶ در روش دوم، اگر آیین تحقیق منجر به نتیجه‌ی مطلوب نشد، استفاده از کمیسیون سازش مرکب از ۵ نفر از اعضای کمیته پیش‌بینی شده است.^۷

¹ Article 9, Draft Convention.

² Articles 7, 10, Draft Convention.

³ Article 19, Draft Convention.

⁴ Article 27, Draft Convention.

⁵ Articles 31 and 32, Draft Convention.

⁶ Article 33, Draft Convention.

⁷ Article 35, Draft Convention.

همچنین، بر اساس ماده ۳۴ پیش‌نویس، اگر دول عضو بپذیرند، در مورد هر کدام از حقوق مندرج در کنوانسیون، امکان دادخواست‌دهی فردی و گروهی به کمیته، پیش‌بینی شده است.

مقررات ملی: کنترل مؤثر فعالیت شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی و پرسنل آن‌ها نمی‌تواند تنها از طریق ملل متحد صورت بپذیرد و کمیته‌ی نظارتی نیز در سطح بین‌المللی عمل می‌نماید؛ لذا این مسأله مستلزم یک سیستم کنترل ملی است. در بند ۱ ماده ۱۲ پیش‌نویس، از دول عضو خواسته شده است تا یک رژیم جامع داخلی کنترل و نظارت نسبت به فعالیت‌های شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی و پرسنل آن‌ها تأسیس نمایند. رژیم‌های صدور مجوز ملی و ایجاد دفاتر ثبت در مواد ۱۳ و ۱۴ پیش‌نویس مورد توجه قرار گرفته است.

مسئولیت دولت: در پیش‌نویس، تعهدات و مسئولیت‌های اعمال شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی عمدتاً بر دوش دولت‌ها گذاشته شده است که شامل دولت میزبان، دولت مقر و دولت طرف قرارداد، می‌شود. همچنین، با توجه به این‌که برخی سازمان‌های بین‌المللی نیز از شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی استفاده می‌نمایند، سازمان‌های بین‌المللی هم می‌توانند کنوانسیون را تصویب نمایند و عضو آن شوند (مواد ۴۰ تا ۴۲).

جبران خسارت: در مقدمه‌ی پیش‌نویس اشاره شده است که قربانیان نقض حقوق بشر و حقوق بشردوستانه‌ی ارتكابی توسط پرسنل نظامی و امنیتی خصوصی (اقداماتی چون شکنجه، ناپدیدسازی، بازداشت خودسرانه، قاچاق انسان، اعدام‌های فراقضایی، جابه‌جایی اجباری و غیره)، حق جبران خسارت کامل و مؤثر دارند^۱. در ماده ۲۸ پیش‌نویس نیز به امکان تأسیس صندوقی در زمینه‌ی تأمین خسارت قربانیان نقض‌های حقوق بشر و حقوق بشردوستانه ارتكابی توسط پرسنل شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی اشاره شده است.

اگر بخواهیم مفاد پیش‌نویس جدید ملل متحد در زمینه‌ی استفاده از مزدور را به طور مختصر طبقه‌بندی کنیم، در سه گروه می‌توان آن را بیان کرد: الف) رعایت و احترام به قواعد حقوق بشر و حقوق بشردوستانه‌ی بین‌المللی، قوانین ملی کشورها، حاکمیت، مرزهای بین‌المللی، حق مردم بر تعیین سرنوشت از جانب شرکت‌ها و پرسنل آن‌ها، ب) تضمین خرید و فروش و حمل سلاح از طرق مشروع و قانونی و عدم استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی و با تخریب وسیع، ج) تدوین

^۱. Preamble of Draft Convention, para. 15.

سازوکارهای حقوقی لازم در زمینه‌ی ثبت شرکت‌ها، استخدام، آموزش و مدیریت پرسنل این شرکت‌ها، شفافیت در فعالیت‌های این شرکت‌ها، کنترل و نظارت بر فعالیت آن‌ها و تعقیب کیفری در صورت نقض قواعد حقوق بشر و حقوق بشردوستانه و مکانیسم جبران خسارت برای قربانیان ناشی از فعالیت این شرکت‌ها.

کشورهای آفریقایی، سازمان کنفرانس اسلامی، روسیه و چین از این پیش‌نویس حمایت کرده‌اند، ولی ایالات متحده‌ی آمریکا و اتحادیه‌ی اروپا به شدت با آن مخالفند. بنابر این، به نظر می‌رسد تصویب نهایی این پیش‌نویس مستلزم توافق و جلب رضایت دول غربی در این زمینه می‌باشد.

نتیجه‌گیری

مزدوران که امروزه به عنوان یکی از کنش‌گران در جامعه‌ی بین‌المللی خودنمایی می‌کنند در مخاصمات مسلحانه، اعم از بین‌المللی و غیربین‌المللی، از گذشته‌های بسیار دور نقشی قابل اعتنا ایفا نموده‌اند. این بازی‌گران بین‌المللی در گوشه و کنار جهان در مخاصمات مسلحانه حضور پیدا کرده و گاه معادلات بین‌المللی را دست‌خوش تغییر نموده‌اند. به‌رغم استفاده و استخدام مزدوران در طول تاریخ، اقدامات آن‌ها در خلال دوران استعمارزدایی در دهه ۱۹۶۰، دیدگاه‌های بین‌المللی را نسبت به مزدور و پدیده‌ی مزدوری دچار تحول نمود. امروزه در اسناد بین‌المللی علاوه بر این که پدیده‌ی مزدوری منع شده، از دولت‌ها خواسته شده است این عمل را در قوانین ملی خود جرم‌انگاری نمایند و به تعقیب و مجازات مزدوران بپردازند. قطع‌نامه‌ها و اسناد بین‌المللی مرتبط با پدیده‌ی مزدوری حکایت از توسعه‌ی یک گرایش بین‌المللی علیه استفاده و استخدام و حتی تعلیم و تأمین مالی مزدور دارد. همچنین، پدیده‌ی مزدوری به این دلیل که می‌تواند صلح و امنیت بین‌المللی را در معرض خطر و تهدید قرار دهد نیازمند توجه و مراقبت بیشتر از سوی دولت‌ها می‌باشد. با این همه، به نظر می‌رسد اسناد بین‌المللی موجود در زمینه‌ی پدیده‌ی مزدوری از کارایی لازم برخوردار نیست و چندان مورد استقبال دولت‌ها قرار نگرفته است. بنابر این، با توجه به تحولات رخ داده و ظهور شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی، لزوم تدوین قواعد جدید و جامع در این حوزه از مخاصمات مسلحانه ضروری است.

در پایان، باید یادآور شد که جامعه‌ی بین‌المللی پیوسته دست‌خوش تغییر و تبدیل قرار می‌گیرد. در دوران معاصر، شاهد ظهور شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی در حوزه‌ی مخاصمات

مسلحانه هستیم. این که آیا پرسنل و کارمندان این شرکت‌ها را می‌توان مزدور تلقی نمود و آیا این شرکت‌ها نسل نوین مزدوران محسوب می‌شوند، نیازمند تحقیق و بررسی جداگانه‌ای است. تمایل و گرایش برخی دولت‌ها، به ویژه دول غربی همچون ایالات متحده‌ی آمریکا و انگلستان، در زمینه‌ی استفاده از شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی حقیقتی انکارناپذیر است. دولت‌های غربی معتقدند استفاده از شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی راه‌کاری برای بازگرداندن صلح و امنیت به مناطق بحران‌زده‌ی عالم است، اگرچه در ورای این توجیه انگیزه‌های مداخله‌جویانه و سلطه‌طلبانه‌ی خود را نیز تعقیب می‌نمایند. اگرچه در زمینه‌ی به‌نظم درآوردن فعالیت‌های شرکت‌های نظامی و امنیتی خصوصی در عرصه‌ی بین‌المللی تلاش‌هایی صورت گرفته و اسنادی تدوین شده است، به نظر حقوق‌مخاصمات مسلحانه در این حوزه هنوز مراحل اولیه‌ی خود را سپری می‌کند و نیازمند تکامل و توسعه‌ی بیشتری است.

منابع

الف) منابع فارسی

۱. بهمنش، احمد، تاریخ ملل قدیم آسیای غربی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ چهارم، ۱۳۶۹.
۲. دیاکونوف، میخائیل. م. اشکانیان، ترجمه کریم کشاورز، تهران: انتشارات پیام، ۱۳۷۸.
۳. رابینسون، چارلز، تاریخ باستان، ترجمه اسماعیل دولتشاهی، تهران: انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۷۰.
۴. رحمانی، وحیده، وضعیت حقوقی مزدور در نظام حقوق بین‌الملل، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده حقوق، ۱۳۸۷.
۵. روسو، شارل، حقوق مخاصمات مسلحانه، ترجمه علی هنجنی، جلد اول، تهران: دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی، ۱۳۶۹.
۶. کراری، حبیب، «مزدوری»، ترجمه علی هنجنی، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۴۲، پاییز و زمستان ۱۳۸۴.
۷. ممتحن، حسینعلی، کلیات تاریخ عمومی، جلد اول، انتشارات دانشگاه ملی ایران، چاپ دوم، ۱۳۵۵.

ب) منابع انگلیسی

8. Bayley, Charles. C., *Mercenaries for the Crimea: The German, Swiss and Italian Legions in British Service*, Mc Gill University Press, 1977.
9. *Black's Law Dictionary*, Editor in Chief: Garner. A. Bryan, 8ed., 2004, West Publishing Co.
10. Botha, Christo, "From Mercenaries to Private Military Companies: The Collaps of African State and Outsourcing State Security", *South African Yearbook of International Law*, Vol. 24, 1999.
11. Burmester, H.C., "The Recruitment and Use of Mercenaries in Armed Conflicts", *AJIL*, Vol. 72, No.1, 1978.
12. Cassese, Antonio, "Mercenaries", in: R, Bernhardt (ed), *Encyclopedia of Public International Law*, Instalment 3, 1989.
13. Cesner, Jr., Robert E., and John W. Brant., "Law of the Mercenary: An International Dilemma", *Capital University Law Review*, Vol.6, Issue. 3, 1976-1977.

14. Childs, John, *Armies and Warfare in Europe 1648-1789*, Manchester University Press, 1982.
15. Cockayne, James, "Regulating Private Military and Security Companies: The Content, Negotiations, Weaknesses and Promise of the Montreux Document", *Journal of Conflict and Security Law*, Vol. 13, 2008.
16. *Encyclopaedia Britannica*, by Inc. Encyclopaedia Britannica, 1955 ed., Vol. 15.
17. Fallah, K., "Corporate Actors: The Legal Status of Mercenaries in Armed Conflict", 863 *International Review of Red Cross*, Vol. 88, No. 863.
18. Govern, Kevin, H. and Bales, Eric. C., "Taking Shots at Private Military Firms: International Law Misses Its Mark (Again)", *Fordham International Law Journal*, Vol. 32, Issue. 1.
19. Hampson, Francois J., "Mercenaries: Diagnosis before Prescription", *Netherlands Yearbook of International Law*, Vol. 22, 1991.
20. Henckaerts, Jean-Marie and Doswald-Beck, Louise, *Customary International Humanitarian Law*, Vol. 1: Rules, ICRC and Cambridge University Press, Geneva, 2005.
21. Keith, Kenneth J., "The Present State of International Humanitarian Law", *Australian Yearbook of International Law*, Vol. 9, 1985.
22. Kwakwa, Edward, "The Current Status of Mercenaries in the Law of Armed Conflict", *Hastings International and Comparative Law Review*, Vol. 14, Issue. 1.
23. Larousse Dictionnaire, Mercenaire: "Qui Est Inspiré Par La Seule Considération du Gain" at: <http://www.larousse.com/en/dictionaries/french/Mercenaire>.
24. Liu, Hin-Ya, "Leashing the Corporate Dogs of War: The Legal Implications of the Modern Private Military Company", *Journal of Conflict and Security Law*, Vol. 15, No. 1, 2010.
25. Major, Marie France, "Mercenaries and International Law", *Georgia Journal of International and Comparative Law*, Vol. 22, No. 103.
26. Millard, Todd, S., "Overcoming Post-Colonial Myopia: A Call to Recognize and Regulate Private Military Companies", 176 *Military Law Review*, Vol. 1, 2003.
27. Morton, S. Jeffry and Presley, Jones, "The Legal Status of Mercenaries", *Policy and Politics*, Vol. 3, No. 4, 2002.

28. Oxford Dictionary of Law, edited by Martin, A. Elizabeth and Law, Jonathan, Oxford University Press, 2006.
29. Percy, V. Sarah, "The Security Council and the Use of Private Force", in: The United Nations Security Council and War, edited by Lowe, Vaughan, Roberts, Adam, Welsh, Jennifer and Zaum, Dominik, Oxford University Press, 2008.
30. Rosiniski, Herbert, "The German Army", Infantry Journal, 1994.
31. Singer, P.W., Corporate Warriors: The Rise of Privatized Military Industry, Cornell University Press, 2008.
32. Taulbee, James, L., "Myths, Mercenaries and Contemporary International Law", California Western International Law Journal, Vol. 15, 1985.

ج) اسناد

33. Draft Convention on the Prevention and Suppression of Mercenarism (produced by the International Commission of Inquiry on Mercenaries in June 1976).
34. Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa (OAU Convention).
35. Convention Respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land, Oct. 18, 1907, 36 Stat. 2310, T.S. No. 540 [Hague V].
36. Convention Respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land, Oct. 18, 1907, Art.5.
37. Foreign and Commonwealth Office, 'Private Military Companies: Options for Regulation' (2001–2002) HC 577, para 61.
38. Foreign Enlistment Act 1870, available at: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1870/90/pdfs/ukpga_18700090_en.pdf.
39. G.A. Res. 2465, U.N. GAOR, 23d Sess., Supp. No. 18, at 4, U.N. Doc. A/7218 (Dec. 20, 1968).
40. G.A. Res. 3103, U.N. GAOR, 28th Sess., Supp. No. 30, at 142, U.N. Doc. A/9030 (Dec. 12, 1973).
41. G.A. Res. 3314, U.N. GAOR, 29th Sess., Supp. No.31, U.N. Doc. A/9631 (Dec. 14, 1974).

42. G.A. Res. 2131, U.N. GAOR, 20th Sess., Supp. No. 14, at 11, U.N. Doc. A/6014 (Dec. 21, 1965) .
43. G.A. Res. 1599 (April, 15, 1961), 2395 (November, 29, 1968), 2548 (December, 11, 1969), 2708 (December, 14, 1970), 31/146and31/154 (December, 20, 1976), 32/14 (November, 7, 1977), 34/140 (December, 14, 1979), 35/48 (December, 10, 1980) and.... .
44. ITAR (International Traffic in Arms Regulations).
45. Jay Treaty (Treaty of Amity, Commerce, and Navigation, Between His Britannic Majesty and The United States of America), Article 21, available at: http://avalon.law.yale.edu/18th_century/jay.asp.
46. Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States related to Operations of Private Military and Security Companies during Armed Conflict, 17 September 2008, A/63/467-S/2008/636, available at: www.eda.admin.ch/psc.
47. Neutrality Laws of the United States, 1794, 22 U.S.C. § 411 et. Seq.
48. Official Records of the Diplomatic Conference on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law applicable in Armed Conflicts, (CDDH/236/Rev.1).
49. Operative Foreign Military Assistance Act, 1998, Republic of South Africa, No. 18912.
50. Prohibition of Mercenary Activities and Regulation of Certain Activities in Country of Armed Conflict Act, 2006, Republic of South Africa, No. 30477.
51. Res. 2005/2, of 7 April 2005, Human Right Commission.
52. SC Res. 199 of 30 Dec. 1964.
53. SC Res. 241 of 15 Nov. 1967.
54. SC Res. 419 of 24 Nov. 1977.
55. SC Res. 507 of 28 May 1982.
56. SC Res. 1479 of 13 May 2003.
57. SC Res. 1607 of 21 Jun. 2005.
58. SC Res. 1970 of 26 Feb 2011.
59. SC Res. 1973 of 17 Mar 2011.
- UN A/RES/44/34, available at: <http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r034.htm>
60. UN document E/CN.4/2004/15.
61. UN General Assembly Res.No. 62/145.
62. United States Declaration of Independence, available at: www.constitution.org/us_doi.pdf.